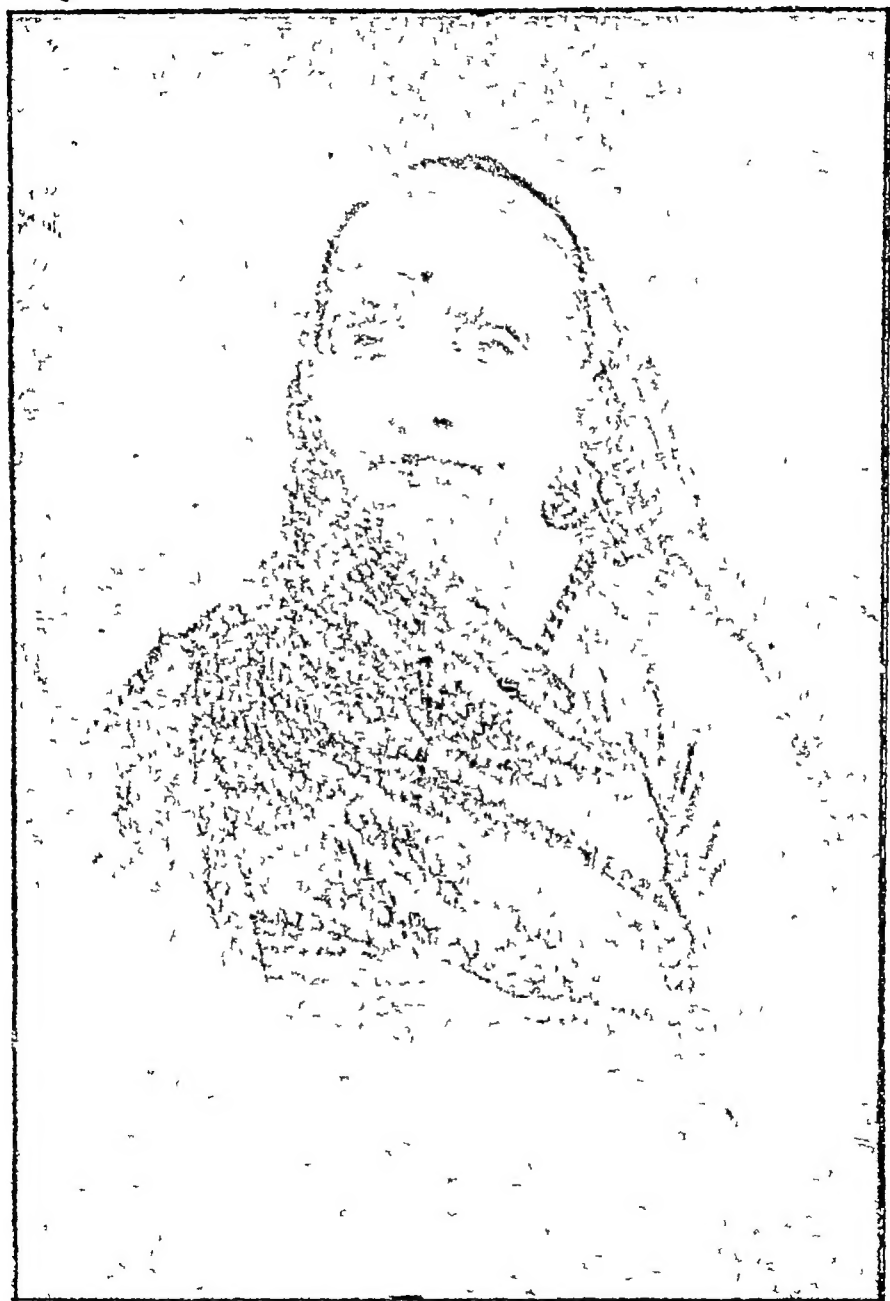




સ્વર્ગવાસી શ્રાવિકારત્ન બાઈ પારવતીબાઈ.



જન્મ

વિક્રમ સંવત્ ૧૯૦૪ના

ભાદરવા શદ ૪

દેહોત્સર્ગ.

વિક્રમ સંવત્ ૧૯૬૪ ના

ફાલગુણ શદ ૧૦



# શ્રાવિકારત્ન બાઈ પારવતીબાઈનું

કુંકે

## જીવન વૃત્તાંત

આ પવિત્ર પારવતીબાઈનો જન્મ વિક્રમ સંવત. ૧૯૦૪ ના ભાદરવા માસની શુકલ ચતુર્થીએ થયો હતો. 'આ સાધ્વી સ્ત્રીનો જન્મ આપણા માંગલ્ય પર્વ સંવત્સરી પર્વના રોજ થવા થી તેમના માત પિતાને અત્યંત હર્ષ થયો હતો જ્યારથી પારવતી બાઈની નિર્દોષ બાલ્યાવસ્થાનો આરંભ થયો ત્યારથીજ તે મના પવિત્ર આત્મામાં ધર્મ શ્રદ્ધાનો ઉદ્ભવ સહજ થયો હતો, તેમનું બાળ જીવન વિલક્ષણ હતું. તેમના વચનમાં મધુરતા છ વાઈ રહેલી હતી. હૃદયપર ધાર્મિકતાની છાપ બદલે પૂર્વ જન્મના સંસ્કારથી સંપાદિત થઈ હોય તેમ દેખાતી હતી. તેઓ સ્વભાવે ભોળા અને અંતઃકરણ ઉજ્જ્વળ હતું. આવી આવી ઉત્તમ ભાવનાનો અનુભવ કરતાં એ બાળશ્રાવિકા વય વૃદ્ધિ પામતાં તેમનો વિવાહ સં ૧૯૧૮ની સાલમાં માંગરોળ વાળા શેઠ મોતીચંદ દેવ ચંદની સાથે થયો હતો, જેઓ હાલમાં વિદ્યમાન છે. શેઠ મોતીચંદભાઈ પણ શુશિલ, માયાળુ અને ધર્મનિષ્ઠ છે. પોતાની બુદ્ધિબળથી વેપારમાં અભ્યુદય પામી સારી લક્ષ્મી સંપાદન કરી છે. અને પોતાની મનુષ્ય જન્મની સાર્થકતા અનેક ધાર્મિક કાર્યોમાં લક્ષ્મીનો સદ વ્યય કરી કરેલી છે.

પવિત્ર પારવતી બાઈ શેઠ મોતીચંદભાઈના ઘરમાં પગ મુકતાંજ સાથેજ લક્ષ્મીને લાભ્ય હતા, એટલે કે તેમના શેઠના

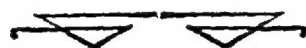
ધરમાં આવ્યા પછી શેઠને વેપારાદિ કાર્યોમાં લક્ષ્મીની વૃદ્ધિ પણ થતી આવી હતી.

પારવતી બાઈ જેમ જેમ પ્રાઠ વયમાં આવવાની યોગ્યતા ધરાવવા લાગ્યા, તેમ-તેમ તેમની મનોવૃત્તિમાં વિવિધ જાતના ગુણો સંપાદન કરવાની ઇચ્છાઓ પ્રગટ થતી હતી. તેમનો સ્વભાવ આનંદી હતો. અને સાથે-ક્ષમા અને શાંતીનો ગુણ હતો અને ખાસ કરીને મોટો ગુણ દયાનો હતો કે જેને લઈને ગરીબ જૈન અને બીજા લોકોને દર વરસે હજારો રૂપીયાની ખાનગી સંભાવત કરતા હતા, તે સિવાય તેમણે પોતાની જીંદગીમાં તીર્થ યાત્રા સંઘ સેવા અને સાધુ સાધ્વીની ભક્તિ નિમિત્તમાં પુષ્કળ દ્રવ્ય ખર્ચ્યું છે. જેથી તેઓ એક ધર્મ મુર્તિ હતા તેમ કહેવામાં અતિ શ્લોકિત બીલકુલ નથી. ઉપર મુજબના ધાર્મિક જીવનના સાઠ વર્ષ પુર્ણ થયા; અને જેમ મનુષ્યની અવિચળ સ્થિતિ રહેતી નથી તે મુજબ વિક્રમ સંવત ૧૯૬૪નો કારતક માસ આવ્યો જે વખતે પારવતીબાઈના આયુઃકર્મની અવધિનો આ છેલ્લો માસ હતો. પોતાની છેલ્લી અવસ્થાના દીવસોમાં પોતાના પતિ તેમજ પુત્રો વિગેરેને તમામ પ્રકારની સૂચના કરી પરમાત્માનું સ્મરણ કરતાં ચાલતી સાલના કારતક શુદ્ધ ૧૦ ના રોજ પોતાના પતિ આર પુત્રો વગેરે ૧૦૦ માણસના કુટુંબને પાછલ મૂકી આ ફાની દુનિયાનો ત્યાગ કરી આ ધર્મ પરાયણ આત્મા આ ક્ષણિક દેહ છોડી દઈ સુકૃતનુકૂળ લોકમાં આલ્યો ગયો.

શ્રી માન ગૃહસ્થના ધરમાં ઉછરેલી શ્રાવિકાઓએ પોતાનું જીવન કયે માર્ગે સાર્થક થશે એ જાણવું હોય તો તેમણે આવી આવી ઉત્તમ શ્રાવિકાઓનું અદ્ય જીવન ચરિત્ર વાંચી જોવાની અને તેનું અનુકરણ કરવાની, તેમજ દુનિયામાં આવા જે દૃષ્ટાંત રૂપે ઉત્તમ નમુનાઓ ( શ્રાવિકાઓ ) હોય તેમનું અવલોકન કરી

તેમના ચારિત્ર પ્રમાણે ચાલવાની પ્રેરણા કરવા બલામણુ કરીએ છીએ.

સ્વર્ગવાસી પારવતી બાઇની પાછળ તેમના પતિ શેઠ મો-  
તીચંદ દેવચંદ તરફથી રૂા, ૧૫૦૦૦) ની મોટી રકમ ધર્મ કાર્યને  
માટે વાપરવામાટે અર્પણ કરેલ છે જેના સહઉપયોગથી એ સ્વર્ગ  
વાસી ધર્માત્માને ઉદ્દેશીને ઉત્તમ પુણ્ય સંપાદન થશે.





## ઉપોદ્ધાત

શ્રી જૈન દર્શન રૂપ કલ્પવૃક્ષને ચાર અનુયોગ રૂપ શાખાઓ છે. જેમાં દ્રવ્યાનુયોગ મુખ્ય શાખા છે. આ અંથ તેના એક અંશ છે. આ અંથની અવચૂરી વિક્રમ સંવત ૧૫૭૬ના વર્ષ માં શ્રી પાટણ શહેરમાં શ્રી જિન હંસસૂરિના પરિવારના વિષે શ્રીધવલચંદ્ર નામના ઉપાધ્યાયના શિષ્ય ગજસાર નામના મુનિએ પૂર્ણ કરેલી છે. જેની સુંદર અને શુદ્ધ પ્રત અમારા વાંચવામાં આવતાં માલુમ પડ્યું કે આ અવચૂરિનું સંસ્કૃત એવું તો સરલ અને રસિક છે કે, આ અંથનું અધ્યયન કરનારને આનંદ સાથે કંઠાગ્ર કરવાની જાણાસા થાય તેવું છે. જેથી તેનું મૂળતથા અવચૂરિ સાથે ભાષાંતર કરી પ્રસિદ્ધ કરવામાં આવેલ છે; જેમાંદરેક ગાથા અને લેદોની બાબ્યા સ્પષ્ટ અને સંક્ષિપ્ત સ્વરૂપમાં ગતા વવામાં આવેલ છે.

આવા પઠન પાઠન કરવા માટે અત્યુત્તમ ઉપયોગી દ્રવ્યાનુયોગના અંથો અમારા તરફથી પ્રસિદ્ધ થતાં શ્રી આત્માનંદ પ્રકાશના ગ્રાહકોને દરવર્ષે ભેટ આપવામાં આવે છે, તેજ મુજબ આ વર્ષના ગ્રાહકોને પણ ભેટ આપવા માટે આ અંથ પ્રગટ કરવામાં આવેલ છે.

શહેર માંગરોળના વતની અને ધંધા અર્થે હાલમાં મુંબઈમાં વસતા શેઠ મોતીચંદ દેવચંદે પોતાની સ્વર્ગવાસી પત્નિ બાઈ પારવતી બાઈના સ્મરણુર્થે આ અંથ પ્રસિદ્ધ કરવામાં એક સારી રકમ આ સમાને ભેટ આપેલ છે. તેથી તેમને ખરે ખરો ધન્ય વાદ ઘટે છે. કારણ કે પોતાના પ્રિયજનનું જ્ઞાનદાન આપવામાં કે તેના ઉત્તેજન અર્થે જે સ્મારક કરવું તેનાથી બીજું કોઈપણ ઉત્તમ કાર્ય હોઈ શકે નહીં.



આ અંથનું બાષાંતર કરવામાં તેમજ છપાવવાની બાબતમાં પુરતી કાળજી રાખેલી છે, છતાં દષ્ટિદોષથી કોઈપણ ભૂલ રહી ગયેલી માલુમ પડે તો સુસ જનો સુધારી વાંચશે અને માફ કરશે અને અમોને લખી જણાવશે એવી વિનંતી છે.

વીર સંવત ૨૪૩૪

આત્માનંદ ભુવન

વૈશાક શુદ્ધી ૧૧

લી.

} શ્રી જૈન આત્માનંદ સભા.

ભાવનગર.



ॐ नमः श्रीपार्श्व नाथाय.

## दंडकविचार.

अथवा,

विचार षट् त्रिंशिका.

( स्वापज्ञ अवचूर्णि सहिता. )

अवचूर्णि— श्रीवामेयं महिमामेयं प्रणीधाय बालधीगम्याम् । स्वापज्ञं कूर्वेऽहं विचारषट् त्रिंशिका विवृतिम् ॥ १ ॥

महिमाथी न मापी शक्य એવા એટલે અપરિમિત મહિમાવાલા, એવા શ્રીવામાદેવીના પુત્ર શ્રી પાર્શ્વનાથ પ્રભુનું ધ્યાન કરી ખાલ બુદ્ધિથી બળી શકાય તેવી વિચાર ષટ્ત્રિંશિકાની સ્વોપજ્ઞ અવચૂર્ણિ હું કરજી. ૧

इह चतुर्विंशतिदंशकेषु प्रत्येकं संक्षिप्त संग्रहणी  
१४ पदानामवतारणं चिकीर्षितं तच्चार्हद्विज्ञप्ति  
द्वारा प्रकटयन्नाह सूत्रकृत् सूत्रम्

આ અથમાં એવીશ દંડકમાં પ્રત્યેક દંડકના સંક્ષેપવાલા સંગ્રહણીના એવીશ પદોનું અવતારણ કરવાને ઇચ્છેલું છે, તે અર્હત ભગવાન્ની વિજ્ઞપ્તિ દ્વારાજે પ્રગટ કરતા સૂત્રકાર નીચેનું સૂત્ર કહે છે.

મૂલ.

નમિત્તં ચતુર્વીસ જિણે તસ્સુત્ત વિચાર લેસ દે-  
સણઓ

દંડક પણિં તે ચ્ચિય, થોસામિ સુણેહ મો  
મળ્યા ॥ ૧ ॥

ભાવાર્થ—ચોવીસ જિનોને નમસ્કાર કરીને તેમના આગમ  
માં કહેલા જે વિચારો તેમાંથી લેશમાત્ર કથન કરવાને માટે દંડક  
નામના ચોવીસ અવસ્થાનોની સાથે હું તેમની સ્તુતિ કરીશ માટે  
હે મળ્યો, તમે સાંભલો. ॥ ૧ ॥

નત્વા મનોવાક્કાયૈઃ પ્રહ્નીજૂય

નમસ્કાર કરીને એટલે મન; વચન કાયથી નમ્ર થઈને  
કાન્ ? ધાને નમસ્કાર કરીને ?

ચતુર્વિંશતિજિનાન્ । ચોવીસ તીર્થંકરેને.

અત્ર ઝરતે સાંપ્રતીનાવસર્પિણીમાશ્રિત્યાન્ય-  
ણાતીતાનાગતકાલાઃ પંચદશકર્મજૂમીશ્ચ પ્રતીત્ય  
જિનવહુત્વાપત્તેઃ અર્હતાનેવ જિનાન્ સ્તોષ્યે ।

આ ભરતખંડમાં હાલ ચાલતા અવસર્પિણી કાલને આશ્રીને  
શ્રીઋષભાદિક ચોવીસ જિનોનેજ હું સતવીસ કારણદે, નહીંતો  
અતીત અનાગત કાલે પંદર કર્મભૂમિને વિષે, ઘણાં જિનો છે,  
પરંતુ આદિનાથ વિગેરે જિનોનીજ સ્તુતિ કરીશ.

કુતઃ

શામાટે તેમની સ્તુતિ કરીશ ?

તેણાં સૂત્રમાગમો જિનાગમસ્તચ્છેદ “ સરીર-  
મોગાહણાય સંઘયણા ” સસેત્યાદિરૂપં તસ્ય વિચારો  
વિચારણં તસ્ય લેશોઽશસ્તસ્ય દેશનતઃ કથનતઃ ।

તે જિન ભગવતના સૂત્ર જે આગમ—જિનાગમ એટલે  
“ સરીરમોગાહણાય ” ઇત્યાદિ સૂત્ર રૂપ આગમ, તેના જે  
વિચાર તેના દેશભાવ કહેવાથી.

કૈઃ સહ ?

તે ડાની સાથે સ્તુતિ કરીશ ?

દંડકપદૈઃ શ્રીજગવત્યાદિસૂત્રોક્ત “ નેરશ્યાઅસુ-  
રાઈ ” ઇત્યાદિ ગાથાક્રમનિબદ્ધદંડકસંજિત ૨૪  
જીવસ્થાનૈઃ ॥

દંડક પદવડે એટલે શ્રી ભગવતી વિગેરે સૂત્રમાં નેરશ્યા  
કહેલ ઇત્યાદિ ગાથાઓમાં અનુક્રમે બાંધેલા દંડક નામના  
ઓવીશ જીવોના સ્થાનોની સાથે તેમને સ્તવીશ.

શ્રૃણુત જો જ્ઞવ્યાઃ ઇતિ ।

હે ભવ્ય પ્રાણીઓ, તે તમે સાંભલો.

( ઉપરનું ૫૬ શામાટે કહ્યું, તે કહે છે. )

“ અપ્રતિબુદ્ધે શ્રોતરિ વક્તુવાચિઃ પ્રયાંતિ વૈ-  
ફલ્યં ” ઇતિવચનાત્ શ્રોતૃસંમુખીકરણાર્થે ॥ ૧ ॥

“ જે શ્રોતા સાવધાન થઈને સાંભલે નહીં તો કહેનારનું વચન  
નિષ્ફલ થાય છે, ” એવું વચન છે, માટે ઉપરનું વચન શ્રોતાઓને

સન્મુખ કરી સાવધાન કરવાને માટે કહેલું છે. ૧

## અથ દંડકનામાન્યાહ

હવે દંડકના નામ કહેછે.

મૂલ.

નેરઙ્ગા અસુરાઈ. પુઠવાઈ બેઙ્ગદિયાદુઝ ચેવ ।  
ગબ્ધયતિરિય મણુસ્સા, વંતર જોઙ્ગસિય વે-  
માળી ॥ ૨ ॥

ભાવાર્થ—નારછીનો એક દંડક, અસુરાદિ વિગેરે દશ નિકા  
યના દશ દંડક, પૃથ્વી વિગેરે પાંચ લેહવાલા જીવના પાંચ દંડક,  
બે ઇન્દ્રિય વગેરે ત્રણ વિકલેન્દ્રિય જીવોના ત્રણ દંડક, ગર્ભજ એવા  
તિર્થંજ અને ગર્ભજ એવા મનુષ્યના મલીને બે દંડક, વ્યંતરદેવતા  
નો એક દંડક, જ્યોતિષકદેવતાનો એક દંડક અને વૈમાનિકદેવતાનો  
એક દંડક—એ ચોવીશ દંડક થયા. ૨

સપ્ત પૃથિવીનારકાણામેકો દંડકઃ ।

નારછીની સાત પૃથ્વીઓનો એક દંડક છે.

જનવનપતીનામસુરાદિ દ્વિદશ નિકાયજ્ઞેદા દશ  
દંડકાઃ ।

જનવનપતિઓના અસુર વિગેરે દશ નિકાયના લેહથી દશ દંડક છે.

પૃથ્વ્યાદીનાં પંચ ।

પૃથ્વી વિગેરે પાંચ લેહવાલા સ્થાવર જીવોના પાંચ દંડક છે.

વિકલાનાં ત્રયઃ ।

બે ઇન્દ્રિય વિગેરે વિકલેન્દ્રિય જીવોના ત્રણ દંડક છે.

ગર્જનતિર્યક્મનુષ્યજ્યોતિષ્કવૈમાનિકા એકૈ-  
કદંમકાશ્વૈતે સર્વે ૨૪ ।

ગર્જન તિર્યંચ, ગર્જન મનુષ્ય, જ્યોતિષી અને વૈમાનિકના  
એક એક દંડક છે, એ સર્વ મલીને ચોવીશ દંડક થાય છે.

इह सूक्ष्मा अपर्याप्तकाश्च प्रायो नाधिक्रियं ते ॥ २ ॥

આહીં સૂક્ષ્મ અને અપર્યાપ્ત જીવો ધણુ કરીને લીધેલા નથી ૨

शरीरादि चतुर्विंशतिद्वाराणां

नामस्वरूपं गाथाद्वयेनाह ।

હવે શરીર વિગેરે ચોવીશ દ્વારોના નામનું સ્વરૂપ  
બે ગાથાથી કહે છે.

મૂલ.

संखित्तयरीउ इमा, सरीर मोगाहणाय संघ-  
यणा ।

સન્નાસં ઠાગ કસાય, લેસ ઇંદિય હુ સમુગ્ધા  
યા ॥ ૩ ॥

दिठी दंसण नाणे, जोगुवओगो ववाय चव-  
णठि इ ॥ ॥

पज्जति किमाहारे, संन्नीगइ आगइ वेए ॥४॥

ભાવાર્થ

પેહેલું શરીરદ્વાર, બીજું અવગાહનાદ્વાર, ત્રીજું, સંઘયણ

દ્વાર, ચૈતુ સંજ્ઞાદ્વાર, પાંચમું સંસ્થાનદ્વાર, છઠું ક્રિયાદ્વાર, સાતમું લેશ્યાદ્વાર, આઠમું ઈન્દ્રિયદ્વાર, નવમું દ્વિસમુદ્ધાતદ્વાર, દસમું દૃષ્ટિદ્વાર, અગ્નિઆરમું દર્શનદ્વાર, બારમું જ્ઞાનદ્વાર, તેરમું અજ્ઞાનદ્વાર, ચૌદમું યોગદ્વાર, પંદરમું ઉપયોગદ્વાર, સોળમું ઉપપાતદ્વાર, સત્તરમું અવનદ્વાર, અઠારમું સ્થિતિદ્વાર, એગણીશમું પર્યમિદ્વાર, વીશમું કિર્ગાહારદ્વાર, એકવીશમું સંજ્ઞીદ્વાર, બાવીશમું ગતિદ્વાર, ત્રેવીશમું આગતિદ્વાર, અને ચોવીશમું વેદ દ્વાર, આ શરીર વગેરે ચોવીશ દ્વારો સંક્ષેપથી કહેલા છે. ૩-૪

## અવચૂરિ

દ્વારગાહા હુગંઙિતિ દ્વારગાથાઘ્યં લઘુસંગ્રહણીસ-  
ત્કમિહૈષામેવ પદાનાં વિચારણીયત્વાત્ પટ્ટત્રિંશિ-  
કાયાં લિખિતં ।

આ બે દ્વાર ગાથા લઘુ સંગ્રહણી નામના પ્રકરણમાંથી લીધેલી છે, એના પદો વિચારવા યોગ્ય હોવાથી અહીં આ પટ્ટત્રિંશિકામાં લખેલા છે.

વ્યાખ્યાલેશશ્ચ યથા ।

તેની વ્યાખ્યાનો લેશ આ પ્રમાણે છે.

સ્વાનાવિકાશરીરં ઔદારિક ૧ વૈક્રિય ૨  
આહારક ૩ તૈજસ ૪ કાર્મણ ૫ જ્ઞેતાત્પંચધા ।

૧ ઔદારિક ૨ વૈક્રિય ૩ આહારક, ૪ તૈજસ અને કાર્મણ —એ પાંચ લેદશી શરીર દ્વાર પાંચ પ્રકારનું છે.

અષ્ટાવગાહના નચ્ચૂયમાનં જઘન્યમધ્યમોત્કૃષ્ટજ્ઞે-  
દાત્રિધા ।

એ-શરીરની અવગાહના એટલે શરીરની ઉંચાધનું માન તે જન્ય મધ્યમ અને ઉત્કૃષ્ટ એવા ભેદથી ત્રણ પ્રકારે છે.

કર્મગ્રંથકાન્નિપ્રાયેણ સ્થિરરચનાવિશેષઃ સંહનનં તત્ત્વ ષોઢા ।

કર્મગ્રંથના અભિપ્રાય પ્રમાણે જ શરીરની એકજાતની સ્થિર રચના એટલે બાંધો તે સંહનન કહેવાય છે તે સંહનન છ પ્રકારનું છે.

વજ્રરૂપજનનારાચ ૧ રૂપજનનારાચ ૨ નારાચ ૩ અર્ધનારાચ ૪ કીલિકા ૫ સેવાર્ત ૬ જ્ઞેદાત્ ।

૧ વજ્ર રૂપજનનારાય, ૨ રૂપજનનારાય, ૩ નારાય, ૪ અર્ધ, નારાય ૫ કીલિકા અને ૬ સેવાર્ત એવા ભેદથી છ પ્રકારનું છે.

સંહનનાદિલક્ષણં તદ્વ્રક્ષણશાસ્ત્રાદવસેયં । ૩

તે સંહનન વિગેરેના લક્ષણ લક્ષણોને દર્શાવનારા શાસ્ત્રમાંથી બાંધી લેવા.

સંજ્ઞાશ્વતસ્રઃ આહાર ૧ જય ૨ મૈથુન ૩ પરિ-  
ગ્રહ ૪ લક્ષણાઃ અથવા દશ એતાસ્વેવ ક્રોધ ૫  
માન ૬ માયા ૭ લોભ ૮ લોક ૯ ઓચ સંજ્ઞા ૧૦  
ક્ષેપાત્ ॥ ૪ ॥

સંજ્ઞા ચાર પ્રકારની છે. ૧ આહાર, ૨ જય, ૩ મૈથુન, અને ૪ પરિગ્રહ એવા તેના નામ છે. અથવા એની અંદર ૫ ક્રોધ, ૬ માન, ૭ માયા, ૮ લોભ, ૯ લોક અને ૧૦ ઓચ એ છ ઉમેરવાથી તેના દશ ભેદ પણ થાય છે.

અથ સંસ્થાનાનિ સમચતુરસ્ર ૧ ન્યગ્રોધ ૨ સાદિ ૩



વામન ધ કુબ્જ, ૫ હુંમ ૬ નેદાત્ પઢવિધાનિ. ૫

૧ સમયતુરસ્ત્ર, ૨ ન્યગ્રોધ, ૩ સાદિ, ૪ વામન, ૫ કુબ્જ, ૬ હુંડ-એવા લેદથી સંસ્થાન છ પ્રકારના છે.

કષાયાશ્ચ ક્રોધ ૧ માન ૨ માયા ૩ લોભાશ્ચત્વારઃ. ૪

૧ ક્રોધ, ૨ માન, ૩ માયા અને ૪ લોભ એ ચાર કષાય કહેવાય છે.

લેશ્યાઃ षટ્કૃણ ૧ નીલ ૨ કાપોત ૩ તેજઃ ધ પદ્મ  
૫ શુક્લ ૬ રૂપાઃ પરમત્રતા ડ્વ્યલેશ્યા અવસ્થિતા  
વિચાર્યાઃ ન જ્ઞાવરૂપાઃ ૭

લેશ્યાઓ છ છે, ૧ કૃણુ, ૨ નીલ, ૩ કાપોત, ૪ તેજ, ૫ પદ્મ અને ૬ શુક્લરૂપ, પરંતુ એ છ લેશ્યાઓ અહીં દ્રવ્યરૂપ છે એમ સમજવું, ભાવ રૂપ નથી.

ઈન્દ્રિયાણિ પંચસ્પર્શન ૧ રસન ૨ ગ્રાણ ૩ ચક્ષુઃ ધ  
શ્રોત્ર, ૫ રૂપાણિ । ૭ ।

૧ સ્પર્શન, ૨ રસન (જીભ), ૩ ગ્રાણ (નાસિકા) ૪ ચક્ષુ અને ૫ શ્રોત્ર (કાન) એ પાંચ ઈન્દ્રિયો છે.

દ્વૌ સમુદ્ઘાતૌ સમવહનનમાત્મપ્રદેશવિક-  
રણં સમુદ્ઘાતઃ સચાજીવવિષયોઽચિત્તમહાસ્કંધરૂપઃ  
અન્યો જીવવિષયઃ ।

સમુદ્ઘાત એ પ્રકારના છે આત્માના પ્રદેશ શરીરથી વિકરણ —બાહર નીકળે છે તે સમુદ્ઘાત કહેવાય છે. તેમાં જે અજીવ સંબંધી સમુદ્ઘાત છે, અચિત્તનો મહાસ્કંધ રૂપ છે અને બીજો જીવ સંબંધી સમુદ્ઘાત છે.

સઃસત્ત્વા ॥ વેયણ ૧ કસાય ૨ મરણે, ૩ વેન-  
વિય ૪ તેજણ ૫ આહારે ૬ । કેવલિય ૭ ચેવજ્ઞવે,  
જીવમણુ સ્સાણસત્તેવેત્તિ ॥ ૧ ॥

તે સાત પ્રકારનોછે — તે નીચે પ્રમાણે.

૧ પહેલી વેદના સમુદ્ધાત, ૨ બીજી કષાય સમુદ્ધાત, ૩ ત્રીજી  
મરણ સમુદ્ધાત, ૪ ચોથી વૈક્રિય સમુદ્ધાત, ૫ પાંચમી તૈજસ  
સમુદ્ધાત, ૬ છઠી આહાર સમુદ્ધાત, અને ૭ સાતમી ક્વલી  
સમુદ્ધાતછે. — એ સાત સમુદ્ધાત મનુષ્ય જીવોને હોયછે. ૧

દૃષ્ટિસ્ત્રિધા મિથ્યાત્વસમ્યક્ત્ત્વમિશ્રજ્ઞેદાત્ । ૧૦ ।

દૃષ્ટિ ત્રણ પ્રકારનીછે ૧ મિથ્યાત્વ દૃષ્ટિ, ૨ સમ્યક્ત્વ દૃષ્ટિ,  
અને ૩ મિશ્ર દૃષ્ટિ.

દર્શનં ચક્ષુ ૧ અચક્ષુ ૨ અવધિ કેવલ ૪ જ્ઞેદાત્  
ચતુર્વિધં । ૧૧ ।

૧ ચક્ષુ દર્શન, ૨ અચક્ષુ દર્શન, ૩ અવધિ દર્શન, અને ૪ કેવલ  
દર્શન એવા ભેદથી દર્શન ચાર પ્રકારનુંછે.

જ્ઞાનં મતિશ્રુતાવધિમનઃપર્યાયકેવલજ્ઞેદાત્  
પંચધા । ૧૨ ।

૧ મતિજ્ઞાન, ૨ શ્રુતજ્ઞાન, ૩ અવધિજ્ઞાન, ૪ મનઃપર્યાયજ્ઞાન,  
અને ૫ કેવલજ્ઞાન — એવા ભેદથી પાંચ પ્રકારનું જ્ઞાન છે.

અત્ર જ્ઞાનસાહચર્યાદનુક્તમપ્યજ્ઞાનં ગ્રાહ્યં તચ્ચ  
ત્રિધા મત્યજ્ઞાનં શ્રુતાજ્ઞાનં વિજંગજ્ઞાનરૂપં । ૧૩ ।

અહીં 'અજ્ઞાન કહેલું' નથી તો પણ જ્ઞાનના સાહચર્યથી અહણ

કરવું. તે ૧ મત્યજ્ઞાન, ૨ શ્રુતાજ્ઞાન અને ૩ વિભંગજ્ઞાન એમ ત્રણ—પ્રકારનું છે.

**યોગાઃ પંચદશ ચતુર્ક્ષ મનોયોગઃ ।**

યોગ પંચર પ્રકારના છે, તેમાં મનોયોગ ચાર પ્રકારનો છે.

તદ્યથા તે નીચે પ્રમાણે છે—

**પટે પટોઽયમિત્યાદિ ચિંતયતઃ સત્ય મનોયોગઃ**

વસ્ત્રને જોઈને, “આ વસ્ત્ર છે” એમ ચિંતવવું, એ પેઢેલો સત્ય મનોયોગ કહેવાય છે.

**ઘટે પટોઽય મિત્યાદિ ચિંતયતઃ અસત્યમનો યોગઃ ।**

ઘડાંની અંદર “આ વસ્ત્ર છે” એમ ચિંતવવું, તે બીજો અસત્ય મનો યોગ કહેવાય છે.

**નગરે દારકર્પચકે જાતે પંચ સંપ્ત દારકા જાતા ઇત્યાદ્યનુચિંતયતઃ સત્યામૃષામનોયોગઃ ।**

કોઈ નગરમાં પાંચ છોકરા થયા હોય, તે છતાં “પાંચ છોકરા થયા” એમ ચિંતવવું, તે સત્યામૃષા નામે ત્રીજો મનો-યોગ કહેવાય છે.

**દેવદત્તોઽયમિત્યાદિ ચિંતયતોઽત્યસામૃષા મનો યોગઃ**

“આ દેવદત્ત છે” એમ ચિંતવવું, તે “અસત્યામૃષા” નામે ચોથો મનોયોગ કહેવાય છે.

**અથ વાત્સા ચતુષ્ટયમાહ ।**

હવે ચાર પ્રકારની વાણી કહે છે.

સત્યાસત્યાસત્યામૃષા અસત્યાઽમૃષા

इति ज्ञाषाचतुष्टयम् ।

૧ સત્યા, ૨ અસત્યા, ૩ સત્યામૃષા, ૪ અસત્યામૃષા. એ ચાર પ્રકારની ભાષા છે.

घटे घटोऽयमिति सत्या १ घटे पटोऽयमित्य-  
सत्या २ जीर्णधान्यराशौ बहु जीवान् दृष्ट्वा सर्वे  
जीवा इति वदतः सत्यामृषा मिश्रापरपर्याया ३  
आगच्छ नो देवदत्त इत्यसत्या मृषा ४ एतद्वाक् च-  
तुष्टयं ज्ञवति ।

૧ ઘડાને કહેવું કે, “આ ઘડો છે” એ પેહેલી સત્યાભાષા. ૨ ઘડાને “ આ વસ્ત્ર છે ” એમ કહેવું, તે બીજી અસત્યા ભાષા. ૩ જીર્ણ યર્થ ગયેલા ધાન્યના ઢગલામાં ઘણી જીવાત એમને “ આ બધા જીવ છે ” એમ કહેવું, એ ત્રીજી સત્યામૃષા ભાષા, તેનું મિશ્રા એવું બીજું નામ પણ છે. ૪ “ હે દેવદત્ત આવ્ય ” એમ કહેવું, તે અસત્યા અમૃષા નામે ચોથી ભાષા—એવી રીતે ચાર પ્રકારની ભાષા—વાણી થાય છે.

अथ तनुसप्तकमाह ॥

હવે સાત પ્રકારના શરીર કહે છે.

औदारिक १ औदारिक मिश्र २ वैक्रिय ३

वैक्रिय मिश्र ४ आहारक ५ आहारक मिश्र ६

तैजस कार्मण रूपः सप्तधा काययोगः । १४ ।

૧ ઔદારિક શરીર, ૨ ઔદારિક મિશ્રશરીર, ૩ વૈક્રિય શરીર,

૪ વૈક્રિય મિશ્ર શરીર, ૫ આહારકન્ધશરીર, ૬ આહારક મિશ્ર, ૭ તૈજસ કાર્મણ શરીર—એ સાત પ્રકારે કાય યોગ (શરીર) કહેવાયછે.

**ઉપયોગો દ્વિધા તત્ર જ્ઞાનાજ્ઞાનજ્ઞેદાદૃકરૂપઃ  
સાકારોપયોગશ્ચતુર્જેદદર્શનરૂપોઽનાકારોપયોગઃ સંયો  
ગે દ્વાદશ । ૧૫ ।**

ઉપયોગ બે પ્રકારનોછે. ૧ સાકારોપયોગ અને ૨ અનાકારોપયોગ.  
સાકારોપયોગ જ્ઞાન અજ્ઞાનના આઠ ભેદ રૂપછે અને બીજો  
નિરાકાર ઉપયોગ ચાર ભેદ વાલા દર્શન રૂપ છે તે બંનેના ભેદનો  
સાથે યોગ કરવાથી તેના બાર ભેદ થાયછે.

**एकसमये उत्पद्यमानानां व्यवमानानां च  
संख्येति द्वारद्वयं । ૧૬ । ૧૭ ।**

એક સમયને વિષે ઉત્પન્ન થતા એવા જીવો તેની સંખ્ય  
અને એક સમયને વિષે અવતા એવા જીવોની સંખ્યા, એ ઉપપાત  
અને અવત નામે બે દ્વાર બંધુવા.

**स्थितिरायुषो जघन्योत्कृष्टमाना । ૧૮ ।**

આયુષ્યની જઘન્ય અને ઉત્કૃષ્ટ માન વાલી સ્થિતિ.

**आहारादिग्रहणशक्तयः पर्याप्तयः ।**

આહાર વિગેરેને ગ્રહણ કરવાની શક્તિઓ તે પર્યાપ્તિઓ કહેવાયછે.

**તાશ્ચ षट् आहार १ शरीर २ इन्द्रिय ३  
श्वासोच्छ्वास ४ ज्ञाषा ५ मनः स्वरूपाः । ૧૯ ।**

તે ૧ આહાર, ૨ શરીર, ૩ ઇન્દ્રિય, ૪ શ્વાસોચ્છ્વાસ, ૫ ભાષા  
અને મનઃ—એ છ પર્યાપ્તિઓ છે.

કે જીવાઃ કતિન્યો દિગ્મ્ય આગતમાહાર  
દ્રવ્યમાહારયંતીતિ કિમાહારઃ । ૨૦ ।

કયા જીવો કઈ દિશામાંથી આવેલા આહાર દ્રવ્યનો આહાર કરે છે ? એમ ખતાવવું, એ કિમાહાર દ્વારા કહેવાય છે.

વિશિષ્ટાઃ સંજ્ઞાસ્તિસ્રઃ ।

સંજ્ઞાદ્વારના વિશિષ્ટ એવી જે સંજ્ઞા તે ત્રણ પ્રકારની છે.

તત્ર યયા ત્રિકાલવિષયમર્થ જાનાતિ સા-  
દીર્ઘકાલિકી સમનસ્કાનામેવ

તેમાં જેનાથી ત્રણ કાલના વિષયના અર્થ જાણી શકાય તે પેહેલી દીર્ઘકાલિકી સંજ્ઞા કહેવાય છે, તે સંજ્ઞા પાંચે દ્રિય પર્યાયા જીવને જ હોય છે.

યશ્ચ સ્વદેહપાલનાહેતોરિષ્ટવસ્તુષુ પ્રવર્ત-  
તે અહિતાન્ન નિવર્તતે વર્તમાનકાલવિષયં ચ  
ચિંતનં યસ્ય તસ્ય હેતુવાદોપદેશિકી સંજ્ઞા દ્વી-  
રિયાદીનામેવ । ૨ ।

જે જીવ પોતાના દેહતુ પાલન કરવા માટે પોતાને ગમતી વસ્તુઓમાં પ્રવૃત્તિ કરે અને અહિત વસ્તુમાંથી નિવૃત્તિ થાય, તેમજ તેતુ ચિંતન વર્તમાન કાલને વિષે રહ્યા કરે, તેને બીજી હેતુવાદોપદેશિકી સંજ્ઞા કહે છે. તે સંજ્ઞા બેરિંદ્રિય વગેરે જીવોને જ હોય છે.

યશ્ચ સમ્યગ્ દૃષ્ટિઃ ક્ષાયોપશમિકજ્ઞાન  
યુક્તો યથાશક્તિ રાગાદિનિગ્રહપરઃ તસ્ય દૃષ્ટિવાદો

## પદેશિકી [ ૩૧ ]

જે જીવ સમ્યગ્દ્રષ્ટિ ક્ષાયોપ શમિક જ્ઞાનવાલો અને પોતાની બનતી શક્તિવડે રાગ વિગેરેનો નિગ્રહ કરવામાં પરાયણ રહેતો હોય તેને ત્રીજી દૃષ્ટિ વાદોપદેશિકી સંજ્ઞા હોયછે.

**ગતિઃ જ્ઞવાંતરગમનં । ૨૨ ।**

બીજા ભવને વિષે જવું, તે ગતિદ્વાર કહેવાયછે.

**આગતિઃ પરજ્ઞવાત્ આગમનં । ૨૩ ।**

પર ભવમાંથી જે આવવું, તે આગતિદ્વાર કહેવાયછે.

**વેદશ્ચ સ્ત્રીપુંનપુંસકન્નેદાત્ ત્રિધા ॥ ૨૪ ॥**

સ્ત્રીવેદ, પુરૂષવેદ, અને નપુ સકવેદ—એમ ત્રણ પ્રકારે વેદદ્વારછે. ૪

**અથ એતાનિ દ્વારાણિ ૨૪ દંડકેષુ અવતારયીત**

એ ચોવીશ દ્વાર ચોવીશ દંડકોની અંદર ઘટાવેછે.

**તત્ર તાવત્ શરીરદ્વારં કથ્યતે ॥**

તેમાં પ્રથમ શરીર દ્વાર કહેછે.

**મૂલ**

**ચત્ ગબ્ધ તિરિય વાડસુ, મણુઆણં પંચ-**

**સેસ તિસરીરા ।**

**થાવર ચડગેં દુહઓ, અંગુલ અસંખ મા-**

**ગતણૂ ॥ ૫ ॥**

ભાવાર્થ—ગર્ભજ તિર્યચ અને વાયુ કાય—એગે દ હકામાં ઔદારિક, વૈક્રિય, તૈજસ અને કાર્મણુ—એ ચાર શરીર હોયછે. મનુષ્યના એક દ હકામાં ઔદારિક, વૈક્રિય, તૈજસ, કાર્મણુ અને આહારક—એ પાંચ શરીર હોયછે અને બાકીના એકવીશ દ હકામાં ત્રણ શરીર હોયછે એટલે દેવતાના તેર દ હક અને નારકીનો એક—એ ચૌદ દ હકમાં વૈક્રિય, તૈજસ અને કાર્મણુ એ ત્રણ શરીર હોયછે તથા એક વાયુ કાય વિના ચાર સ્થાવરના ચાર દ હક તેમજ ત્રણ વિકલ્પે દ્વિયના ત્રણ દ હક—એ સાત દ હકને વિષે ઔદારિક, તૈજક અને કાર્મણુ—એ ત્રણ શરીર હોયછે, વનસ્પતિ કાય શિવાય બીજા ચાર સ્થાવરને વિષે બત્કૃષ્ટથી અને જઘન્યથી એમ બે પ્રકારનું શરીર છે તે અંગુલના અસંખ્યાતમા ભાગ પ્રમાણે હોયછે. ૫

## અવચૂર્ણી

‘ કુવ્વયણે વહુ વયણે ’ इति प्राकृतलक्षणेन गर्जजतिर्यक्वाय्वोश्चत्वारि शरीराणि ज्वन्ति संज्ञ व एव न ज्वन्त्येवेति निश्चयः एवं सर्वत्रापि ज्ञेयं ।

એ પ્રાકૃત વ્યાકરણના નિયમથી દ્વિવચનમાં બહુ થાયછે તેથી ગર્ભજ તિર્યચ તથા વાયુના ચાર શરીર થાયછે એમ સંભવ છતાં ન જ થાય, એવો નિશ્ચયછે, એવી રીતે બધે ઠેકાણે જાણી લેવું.

आहारकत्यागेन कदाचित्तयोर्वैक्रियकरणे न च चतुर्णां संज्ञवः ।

તે ગર્ભજ તિર્યચ અને વાયુ કાયને આહારક શરીરના ત્યાગથી અને કદાચિત્ વૈક્રિય શરીરના કરવાથી ચાર શરીરનો સંભવ છે.



## મનુષ્યાણાં પંચોપિ ।

મનુષ્યના એક દંડકમાં ઔદારિક, વૈક્રિય, તૈજસ, કાર્મણ અને આહારક—એ પાંચ શરીરે હોયછે.

## શેષા દંડકા સ્ત્રિશરીરાઃ ।

બાકીના એકવીશ દંડકના જીવોને ત્રણ શરીર હોયછે.

‘ઔદારિકયુક્તાણ્યાં વૈક્રિયયુક્તાણ્યાં વા તૈજસકાર્મણાણ્યામ્ ।

ઔદારિક શરીરે યુક્ત અથવા વૈક્રિય શરીરે યુક્ત એવા તૈજસ અને કાર્મણ શરીરોની સાથે તે બણવું.

( ઇતી પ્રથમ દ્વાર )

સ્થાવરચતુષ્કે પૃથ્વિવ્યપ્તેજોવાયુરૂપે હૃતોત્તિ  
દ્વાણ્યાં પ્રકારાણ્યાં જઘન્યોત્કૃષ્ટરૂપાણ્યાં ગ્રંગુલા  
સંખ્યજ્ઞાગમાના તનુઃ ।

પૃથ્વી, અપ્ તેજ અને વાયુરૂપ ચાર સ્થાવરને વિષે ઉત્કૃષ્ટ અને જઘન્ય એ બે પ્રકારે અગુલના અસંખ્યાતમા ભાગ પ્રમાણે શરીર હોયછે.

યદ્યપિ વાદરાણાં વાતાગ્ન્યપ્ પૃથ્વીનાં શરી-  
રાણિ મિથોંગુલાસંખ્યગુણવૃદ્ધાનિ તથાપિ યથોક્ત  
માનાન્યેવ । ૫ ।

૧ નારકીનો એક દંડક અને દેવતાના તેર દંડક—એ એક દંડકમાં—વૈક્રિય, તૈજસ અને કાર્મણ—એ શરીર છે. વાયુકાય વિના ચાર ગ્યાવના ચાર દંડક તેમજ ત્રણ ઉત્કૃષ્ટિયના ત્રણ દંડક—એ સાત દંડકને વિષે ઔદારિક, તૈજસ અને કાર્મણ—એ ત્રણ શરીર હોયછે.

જોકે બાદર એવા વાયુ, અગ્નિ, જલ અને પૃથ્વી—એ ચાર સ્થાવર શરીરો પરસ્પર અંગુલના અસંખ્યાત ગુણે વધતા છે, તો પણ તેમનું માન જે કહેલ છે, તે પ્રમાણેજ છે. પુ.

મૂલ.

સન્વેસંપિ જહન્ના, સાહાવિય અંગુલસ્સ સંખસ્સો ।  
ઉક્કો વણસયધણુ, નેરइयासत्तहत्थसुरा ॥૬॥

ભાવાયે—સર્વ બાકીનાવીશ દંડકનેવિષે પણજઘન્યથી શરીરનું માન, સ્વાભાવિક અંગુલના અસંખ્યાતમા ભાગ જેટલું છે, અને તેઓમાં ઉત્કૃષ્ઠથી શરીરનું માન નારકીના દંડકમાં પાંચસો ધનુષ્યનું છે અને દેવતાના તેર દંડકમાં શરીરનું માન સાત હાથનું છે. ૬

અવચૂર્ણિ

રોષાનાં સર્વેષાં વિંશતિ દંડકજીવાનાં ।

બાકી રહેલા સર્વ વિશ દંડકના જીવોના ( શરીરનું માન.)

સ્વાભાવિકસ્ય મૌલસ્ય શરીરસ્ય જઘન્યાવગા

હના અંગુલસ્યાસંખ્યાતો જાગઃ ।

જઘન્યથી સ્વાભાવિક મૂલ શરીર—આરંભતી વેલાયે—તેનું માન અંગુલના અસંખ્યાતમા ભાગ જેટલું છે.

નત્કષ્ટતઃ પુનઃ પંચશતધનુરુચ્ચા નૈરયિકાઃ ।

ઉત્કૃષ્ઠથી નારકીના એક દંડકને વિષે શરીરની જાંચાઈનું માન પાંચસો ધનુષ્યનું છે.

સુરાઃ સપ્તહસ્તોચ્ચાઃ ।

દેવતાના તેરદંડકે શરીરનું માન સાત હાથનું છે.\* ૬

મૂલ.

ગબ્મતિરિ સહસ્સ જોયણ, વળસ્સઙ્ગ અહિય  
જોયણ સહસ્સં ।

નર તેઙ્ગદિતિગાઝ, બે ઇંદિય જોયણે વાર ॥

॥ ૭ ॥

ભાવાર્થ—ગર્ભજ તિર્યચમાં શરીરનું માન એક હજાર યોજનનું છે, પ્રત્યેક વનસ્પતિ કાય જીવોના શરીરનું માન એક હજાર યોજનથી કાંઈક અધિક છે. ગર્ભજ મનુષ્ય અને તેરિંદ્રિ જીવોના શરીરનું માન ત્રણ ગાઉનું છે અને બે ઇંદ્રિય જીવોના શરીરનું માન બાર યોજનનું છે. ૭

અવચ્છુર્ણિ

ગર્જ્જતિરશ્વાં મત્સ્યાદોનાં યોજનસહસ્રં ।

ગર્ભજ તિર્યચ જે મત્સ્ય વગેરે જીવો તેના શરીરનું માન એક હજાર યોજનનું છે.

\*અહીં સાતે નારકીનું જુદું જુદું શરીરનું માન સમજવું. સાતમી નારકે પાંચસો ધનુષ્ય, છઠીએ અઠીસો ધનુષ્ય, પાંચમીએ સેવાસો ધનુષ્ય, ચોથીએ સાડીબાસઠ ધનુષ્ય, ત્રીજીએ સવાએકત્રીશ ધનુષ્ય, બીજીએ સાડાપંદર ધનુષ્ય, અને પેહેલીએ પોણાઆઠ ધનુષ્ય અને છ આંગલ. એ પ્રમાણે સમજવું દેવતામાં પેહેલા તથા બીજા, દેવલોક સુધી સાતહાથનું, ત્રીજા ચોથામાં છ હાથનું, પાંચમા તથા છઠ્ઠામાં પાંચ હાથનું, સાતમાં તથા આઠમાં ચાર હાથનું, નવમા અને દશમા અગીયારમાં અને બારમાં ત્રણ હાથનું નવમે વેપકમાં બે હાથનું અને પાંચ અતુત્તરમાં એક હાથનું શરીર સમજવું.

વનસ્પતેઃ સાધિક યોજનસહસ્રં તદૂર્ધં તુ પૃથ્વી  
વિકારઃ ।

પ્રત્યેક વનસ્પતિ કાયના જીવોના શરીરનું માન એક હજાર  
યોજન ઝાઝે છે. તે ઉપરાંત પછી પૃથ્વીનો વિકાર છે.

નરા સ્ત્રીંડિયાઃ ત્રિગવ્યૂતોચ્ચાઃ ।

મનુષ્ય અને ત્રણ ઇન્દ્રિયોવાળા જીવોના શરીરનું માન જીઆ  
ધમાં ત્રણ ગાઉનું છે.

દ્વીંડિયાઃ જોયણવારત્તિ દ્વાદશ યોજનોઽઘ્ન્યાઃ ॥૭॥

બે ઇન્દ્રિયવાળા જીવોના શરીરનું માન બાર યોજન સુધી-  
નું છે. ૭

મૂલ.

જોયણમેગં ચરિં, દિદેહમુચત્તણં સુણ  
મણિયં ।

વેડવિવય દેહં, પુણ અંગુલસંખં સમા-  
રંમે ॥ ૮ ॥

ભાવાર્થ—ચાર ઇન્દ્રિયવાળા જીવોના શરીરનું જિઆધનું માન  
એક યોજનનું છે, એમ સૂત્રને વિષે કહેલું છે. વૈક્રિય શરીરને વલી  
આરંભતી વેલાયે એક અંગુલનો સંખ્યાતમો ભાગ હોય છે. ૮

ચતુરિંડિય દેહં ઝચ્ચત્વેન યોજનમેકં શ્રુતે પ્ર-  
જ્ઞાપનાદૌ ઝણિતમુક્તં

ચાર ઇન્દ્રિય વાળા જીવોના શરીરની જિઆધનું માન એક  
યોજનનું પ્રજ્ઞાપના વિગેરે સૂત્રમાં કહેલું છે.

## પ્રસ્તાવાદાહ

ચાલતા પ્રસંગે જજ દંડકે વૈક્રિય શરીર છે, તેનું પ્રમાણકહે—

નત્તર વૈક્રિયદેહં પુનઃ પ્રારંભે પ્રારંભેઽગુલસંખ્યા-

તન્નાગમાનં

વૈક્રિય શરીર તે વધી આરંભમાં એટલે વિકુર્વણ કરતી વેલાયે પેહેલાં સમયમાં અંગુલના સંખ્યાતમાં ભાગ જટલું હોયછે.

નત્કૃષ્ટં તુ ૮

ત્યાર પછી ઉત્કૃષ્ટ એટલે ક્યાં સુધી અને જટલું વધે તેનું પ્રમાણ કહે છે.

મૂલ

દેવનરઅહિયલરકં,તિરિયાણાં નવયજોયણસયાઈ

દુગળં તુ નારયાણં, મણિયં વેઅવિવયસરીરં ॥૯

ભાવાર્થ

દેવતા એક લાખયોગનનું વૈક્રિય શરીર વિકુર્વે, મનુષ્ય એક લાખયોગ નથી અધિક વૈક્રિય શરીર વિકુર્વે, તિર્યચો નવસોયોગન સુધીનું વૈક્રિય શરીર વિકુર્વે, અને નારયીઆ તો પોતપોતાના શરીરથી બમણું વૈક્રિય શરીર વિકુર્વે ૯

લઙ્ઘિ વૈક્રિય શરીરિણો જીવતોંઽતર્મુહુર્ત્તા ત્પ-  
રતો ન વૈક્રિય શરીરેઽવસ્થાનમસ્તિ ।

લઙ્ઘિથી વૈક્રિય શરીરવાલા જીવને અંતર્મુહૂર્ત પછી વૈક્રિય શરીરમાં અવસ્થાન હોતું નથી.

પુનરૌદારિકશરીરસ્યાવશ્યં પ્રતિપત્તે રિતિ ।

કારણકે, ફરીથી તેને ઔદારિક શરીરની અવશ્ય પ્રાપ્તિ છે. વૈક્રિય શરીરની વિકુર્વણા કયા દંડકના શ્વેતને કેટલા કાલ સુધી રહેછે, તે કહેછે.—

મૂલ.

અંતમુહુતં નિરણ, મુહૂતચત્તારિ તિરય મણુ

એસુ ૧

દેવેસુ અદ્વમાસો, ઉક્કોસ વિડવ્વળા કાલો

॥ ૧૦ ॥

નારકીના દંડકને વિષે વૈક્રિય શરીરની વિકુર્વણા અંતર્મુહૂર્ત સુધી રહેછે. તિર્યચ અને મનુષ્યના દંડકને વિષે ચાર મુહૂર્ત (એક પોહોર) સુધી વૈક્રિય શરીરની વિકુર્વણા રહેછે અને દેવતાઓના દંડકને વિષે અર્ધ માસ સુધી વૈક્રિય શરીર રહેછે. (પછી વિસરાલ થઈ જાય છે.) આ વિકુર્વણાનો ઉત્કૃષ્ટ કાલ જાણવો. ૧૦

इति वचन सामर्थ्यात् अंतर्मुहूर्त चतुष्टयं तेषां देशबंध इत्युच्यते तन्मतांतरमित्यवसेयं ।

ઉપર પ્રમાણે કહેલા વચન છે, તેના સામર્થ્યથી ચાર અંતર્મુહૂર્ત સુધી તેમને દેશ બંધ છે એમ જ કહેછે, તે કાંઈ બીજા મત પ્રમાણે છે—એમ જાણવું.

तृतीयं संहननद्वारमाह

હવે ત્રીજું સંધનણ દ્વાર કહેછે.

મૂલ.

સ્થાવરસુરનેરહ્યા, અસ્સંઘયણા ય વિગલ  
છેવઢા ।

સંઘયણ છુગાં ગબ્મય, નરતિરિણ સુવિ મુ-  
ણેયવ્વં ॥ ૧૧ ॥

ભાવાર્થ

સ્થાવરના પાંચ દંડક, દેવતાના તેર દંડક, નારકીનો એક  
દંડક—એ સર્વ આગણીશ દંડકના જીવ છ' સંઘયણથી રહિત  
હોય છે. જે ઇન્દ્રિય અને ચૌરિ દ્રિય—એ વિકલે દ્રિયના ત્રણ દંડકને  
વિષે એક સેવાર્ત સંહનન હોયછે અને ગર્ભજ મનુષ્ય અને ગર્ભજ  
તિર્યચ જીવના જે દંડકને વિષે છ સંઘયણ છે, એમ જાણવું ૧૧

અવચૂરિ

સ્થાવરસુર નૈરયિકાઃ સંહનન રહિતાઃ અસ્થય-  
જ્ઞાવાદેવ ।

સ્થાવરના પાંચ, દેવતાના તેર અને નારકીનો એક—એ  
આગણીશ' દંડકના જીવો સંઘયણથી રહિત છે, કારણકે તેમનામાં  
અસ્તિ ( હાડકા ) હોતા નથી.

ચઃ સમુચ્ચયે કિં સમુચ્ચિનોતિ ।

અહિં ચ શબ્દ સમુચ્ચય અર્થમાં છે, એટલે શું સમુચ્ચય  
કરે છે ? તે કહે છે.

---

૧ જ્યાં હાડ માંસ હોય, ત્યાં સંઘયણ હોયછે, તે આગણીશ દંડકે હાડ  
માંસ હોતા નથી.

સૈદ્ધાંતિકમતેન સુરાનારકાશ્વ પ્રથમસંહનિનઃ ।

સિદ્ધાંતના મત પ્રમાણે દેવતા અને નારકીના દંડકોના જીવો પેહેલી સંધયણવાલા છે,

વિકલાઃ સેવાર્તા ઇતિ અસ્થિસંબંધમાત્રસંહ-  
નનવંતઃ ।

વિકલેન્દ્રિયના દંડકના જીવો સેવાર્તો એટલે માત્ર અસ્થિ ( હાડકા )ના સંબંધની સંધયણવાલા છે.

ગર્ભજનરતિરશ્વોઃ સંહનનષટ્કં જ્ઞાતવ્યં ॥૧૧॥

ગર્ભજ મનુષ્ય અને ગર્ભજ તિર્યચના દંડકના જીવોને છ સંધયણ છે એમ જાણવું. ૧૧

ચતુર્થે સંજ્ઞાદ્ધારમાહ ।

ચોથું સંજ્ઞા દ્વાર કહેછે.

. મૂલ

સવ્વેસિં ચડ દહવા, સળ્ળા સવ્વે સુરાચ ચ-

ઉરસા ।

નરતિરિ છ સંઠાણા; હુંજી વિગલિંદિં નેરહયા

॥ ૧૨ ॥

ભાવાર્થ.

સર્વે ચોવીસ દંડકને વિષે ( આહાર, ભય, મૈથુન અને પરિ-  
ગ્રહ ) એ ચાર સંજ્ઞા હોયછે અથવા દશ ( કામ, ક્રોધ, માન, માયા,  
સોભ, શોક, આધ અને ઉપર કહેલી ચાર ) સંજ્ઞાઓ હોયછે, સર્વે



તેર દંડકના દેવતાઓ સમચતુરસ્ર સંસ્થાનને ધારણ કરનાર હોય છે. મનુષ્ય અને તિર્યચ—એ બે દંડકને વિષે છ સંસ્થાન હોય છે, વિકલેન્દ્રિયના ત્રણ દંડકમાં અને નારડીના દંડકમાં એકજ હુંડક સંસ્થાન હોય છે. ૧૨

## અવચૂર્ણી

સંજ્ઞા સર્વજીવાનાં ચતસ્રો દશવા ।

સર્વ દંડકોના જીવોને ચાર અથવા દશ સંજ્ઞાઓ હોય છે.

કેષાંચિન્નૃણાં ષોમશાપિ પરમદ્વપત્વાન્ન વિવક્ષિતં ।

ઢટલાએક મનુષ્યોને શોળ પણ સંજ્ઞાઓ હોય છે, પરંતુ અદ્વપપણાંથી તે કહેવાને ઈચ્છેલું નથી.

પંચમં સંસ્થાનદ્વારમાહ ।

પાંચમું સંસ્થાન દ્વાર કહે છે.

સર્વે સુરાશ્ચ ઝીમો ઝીમસેન ઇતિ ન્યાનેન સ-  
મચતુરસ્ર સંસ્થાનાઃ ।

લીમ એટલું બોલવાથી જમ લીમસેન સમજાય છે, તેમ સર્વ દેવતાઓ એટલું કહેવાથી દેવતાના તેર દંડકના જીવો સમ ચોરસ સંસ્થાનવાલા છે.

નરતિર્યંચૌ ષટ્સંસ્થાનૌ ।

મનુષ્ય અને તિર્યચ—એ દંડકના જીવ છ સંસ્થાનવાલા હોય છે.

વિકલેન્દ્રિય નૈરયિકા હુંડસંસ્થાનાઃ ॥ ૧૨ ॥

વિકલેન્દ્રિયના ત્રણ દંડક અને નારડીનો એક દંડક—એ ચાર દંડક હુંડ સંસ્થાનવાલા હોય છે.

સ્થિરાણાંષઙ્ગવિધસંસ્થાનરાહિત્યેऽપિ સંસ્થા-  
નાનાં આકારજ્ઞેદત્વાદેવ એતદ્ધરીરાકારાનાહ ।

સ્થાવરતા પાંચ દંડકના જોવા છ પ્રકારેના સંસ્થાનથી  
રહિત છે, તે છતાં સંસ્થાનોને આકારનું બેદપણું હોવાથીજ  
તેમના શરીરના આકાર કહેછે—

મૂલ.

નાનાવિહ ધયસૂર્ય, બુબુયવળ વાઝ તેઝ અ-  
પકાય ।

પુઢવી મસૂર ચંદા, કારા સંઠાળઓ મળિયા  
॥ ૧૩ ॥

ભાવાર્થ.

વનસ્પતિ કાયના દંડકને વિષે જાત જાતનાં આકાર હોયછે,  
વાયુકાયના દંડકમાં ધ્વજના જેવો આકાર હોયછે, તેલકાયના  
દંડકમાં સોયના જેવો આકાર હોયછે, અપ્કાયના દંડકમાં પર-  
પોટાના જેવો આકાર હોયછે, અને પૃથ્વીકાયના દંડકમાં મસૂર  
ની દાલના જેવો અને ચંદ્રના જેવો આકાર હોયછે. એ પ્રમાણે  
સંસ્થાનો ભગવતી પ્રમુખ સિદ્ધાંત વિષે કહેલા છે. ૧૩

અવચૂર્ણિ.

નાનાવિધં, ૧ ધ્વજઃ પતાકા, ૨ સૂચી, ૩ બુદ્-  
બુદાકારાણિ ક્રમેણ વનસ્પતિવાયુતેજોઽપ્કાયશરી-  
રાણિ ।

૧ નાના પ્રકારના આકાર, ૨ ધ્વજ એટલે પતાકા, ૩ સૂચી સોય, ૪ પરપોટાના આકારો અનુક્રમે વનસ્પતિ, વાયુકાય, તે ઉકાય, અને અપૂકાય જીવના શરીરોના હોયછે.

પૃથ્વી ધર્મસૂરાકારા જાણિતા જગવત્યાદૌ ।

પૃથ્વીકાયનો આકાર અર્ધમસૂરની દાલ જેવો છે, એમ ભગવતી વગેરે સિક્કાંતમાં કહેલું છે,

ષष्ठं कषायद्वारमाह.

છઠું કષાય દ્વાર કહેછે.

મૂલ.

सन्वेपि चउकसाया, लेसछगं गन्भतिरिय

मणुएसु ।

નારયતેઝવાઝ, વિગલા વેમાણિય તિલેસા

॥ ૧૪ ॥

ભાવાર્થ

સર્વે ચોવીશ દંડકોના જીવોને વિષે, ક્રોધ, માન, માયા અને લોભ—એ ચાર કષાય હોયછે, ગર્ભ તિર્યંચ અને ગર્ભજ ગતુષ્થ—એ બે દંડકને વિષે છ લેશ્યાઓ હોયછે. વિકલોદ્વિયના ત્રણ દંડક અને વૈમાનિક દેવતાના એક દંડકને વિષે દૃષ્ટ, નીલ અને કાપોત—એ ત્રણ લેશ્યાઓ હોયછે. ૧૪

अवचूर्णि.

सर्वेपि जीवाः चतुः क

સર્વે ચોવીશ દંડકના જીવો ક્રોધ, માન, માયા અને લોભ-એ ચાર કષાયવાલા હોયછે.

નિઃ કષાયાશ્ચ કેચન મનુષ્યેષુ ।

મનુષ્યોમાં કેટલા એક કષાય વગરના જીવો હોયછે.

સપ્તમં લેશ્યાદ્ધારમાહ.

સાતમું લેશ્યાદ્ધાર કહે છે.

લેશ્યાષ્ટકં ગર્ભજતિર્યગ્મનુષ્યેષુ ।

ગર્ભજ તિર્યચ અને ગર્ભજ મનુષ્યોમાં ૪ લેશ્યાઓ હોયછે.

નારકતેજોવાયુવિકલા વૈમાનિકાશ્ચ ત્રિલેશ્યાઃ ।

નારકી, તેજિકાય, વાયુકાય, ત્રણ વિષ્ણુદ્રિય અને વૈમાનિક દેવતાઓ ત્રણ લેશ્યાવાલા હોયછે.

પ્રથમદ્વિતાયયોઃ પૃથ્વિવ્યોઃ કાપોતા ।

પેહેલી અને બીજી નારકીની ભૂમિમાં કાપોત લેશ્યા છે.

તૃતીયસ્યામુપરિ કાપોતા અથો નીલા ।

ત્રીજી નારકીની ભૂમિમાં ઉપર કાપોત લેશ્યા અને નીચે નીલ લેશ્યા છે.

પંકાયાં નીલા ધૂમાયાં નીલા કૃણા ચ ।

ચોથી પંકા નારકીમાં નીલ લેશ્યા અને પાંચમી ધૂમાં નારકીમાં નીલ અને કૃણુ લેશ્યા છે,

ષષ્ઠી સપ્તમ્યોઃ કૃણા એવ ।

છઠી અને સાતમી નારકીમાં કૃણુ લેશ્યા છે.

તથા સૌધર્મેશાનયોસ્તેજઃ કલ્પત્રયે પદ્મા લાલ

તકાદિષુ શુક્લા એવેતિ ।

તથા સૌધમ અને ઇશાન દેવ લોકમાં તેજોલેશ્યા છે તથા કલ્પ (દેવલોક) માં પદ્મા લેશ્યા છે અને લાંતક વગેરેમાં શુક્લ લેશ્યા છે. ૧૪

મૂલ.

જોઙ્ગસિયતેઽલેસા, સેસા સવ્વેવિ હુંતિ

ચઽલેસા ।

ઈંદિયદારં સુગમં, મણુયાણં સત્ત સમુ-

ગ્ધાયા ॥ ૧૫ ॥

ભાવાર્થ

જ્યોતિષક દેવોના દંડકને વિષે તે જો લેશ્યા હોય છે અને આકીના દશ ભુવનપતિના દશ દંડક, અગ્નીયારમો વ્યંતર દેવતાનો દંડક આરમો પૃથ્વી કાયનો, તેરમો અપ્સકાયનો, ચૌદમો વનરપતિ કાયનો દંડક—એ પ્રધા દંડકને વિષે પણ કૃષ્ણ, નીલ, કાપોત અને તેજ—એ ચાર લેશ્યાઓ હોય છે. અને આઠમું ઇંદ્રિયદ્વાર સુગમ છે અને નવમા સમુદ્ધાત દ્વારમાં મનુષ્યના એક દંડકને વિષે વેદના વિગેરે સાત સમુદ્ધાત હોય છે. ૧૫

અવચૂર્ણિ

જ્યોતિષ્કાઃ કેવલં તેજોલેશ્યાવંતઃ ।

જ્યોતિષક દેવનાઓને ફક્ત તેજોલેશ્યા હોય છે.

હોષાઃ સર્વેઽપિ પૃથ્ણિવ્યપ્વનસ્પતિઞ્જવનપતિ

વ્યંતરાશ્ચતુર્લેશ્યાઞ્જવંતિ ।

બાકીના સર્વેપણ પૃથ્વીકાય, અપકાય, વનસ્પતિકાય, ભવનપતિ અને વ્યંતર દેવતાઓ આરલેશ્યા વાલા હોયછે.

તેજો લેશ્યાવંતાંકેષાંચિદ્દેવાનાં ઝૂજલવનેષૂત્પા-  
દાત્ કિયત્કાલં તદ્દેશ્યાસંજ્ઞવઃ ।

તેજોલેશ્યાવાલા કટલા એક દેવતાઓ પૃથ્વી, જલ અને વનમાં ઉત્પન્ન થાયછે, તેથી કટલોક વખતે સુધી તેમને તે લેશ્યાનો સંભવ છે.

ઈન્દ્રિયદ્વારં સુગમં ।

(આઠમું) ઇન્દ્રિયદ્વાર સુગમછે.

નવમં સમુદ્ઘાતદ્વારમાહ.

નવમું સમુદ્ઘાત દ્વાર કહેછે.

મનુષ્યેષુ સપ્ત સમુદ્ઘાતાઃ

મનુષ્યોના એક દંડકમાં વેદનાદિક સાતસમુદ્ઘાત હોયછે

સપ્ત સમુદ્ઘાતાનાં નામાન્યાહ ।

તે સાતે સમુદ્ઘાતના નામ કહેછે.

મૂલ.

વેયણ કસાયમરણે, વેડવિવય તેય ણ્ય

આહારે ।

કેવલિય સમુદ્ઘાયા, સત્ત ઇમે હંતિ સંત્રીણં

॥ ૧૬ ॥

ભાવાર્થ

પેહેલી વેદના સમુદ્ધાત, બીજી કષાયસમુદ્ધાત, ત્રીજી મરણ સમુદ્ધાત, ચોથી વૈક્રિય સમુદ્ધાત, પાંચમી તૈજસ સમુદ્ધાત, છઠી આહાર સમુદ્ધાત અને સાતમી કેવલી સમુદ્ધાત—એ સાતે સમુદ્ધાત સંજ્ઞી પંચેન્દ્રિય મનુષ્યને હોયછે.

( આ ગાંથા સુગમ છે, તેથી અન્યૂર્ણી નથી. )

મૂલ.

एगिंदियाण केवल, तेउं आहारग विणाउ

चत्तारि ।

ते विउविय वज्जा, विगला सन्नीण ते

चेव ॥ १७

ભાવાર્થ

એકેન્દ્રિય વૈક્રિય વાયુકાય જીવોને પેહેલી કેવલી, બીજી તૈજસ અને ત્રીજી આહારક—એ ત્રણ સમુદ્ધાતને વર્જીને બાકીની એક વેદના. બીજી કષાય, ત્રીજી મરણ અને ચોથી વૈક્રિય એ ચાર સમુદ્ધાત હોય છે તે ચારમાંથી એક વૈક્રિય સમુદ્ધાત ને વર્જીને એક વેદના, બીજી કષાય ત્રીજી મરણ—એ ત્રણ સમુદ્ધાત વાયુકાયના દંડક વિના બાકીના ચાર સ્થાવરના ચાર દંડકને વિષે હોયછે. તેમજ વિકલેન્દ્રિયના ત્રણ દંડકમાં પણ તે ત્રણ સમુદ્ધાત હોયછે અને સંજ્ઞી પંચેન્દ્રિય એવા ગર્ભજ મનુષ્યને તો તે સાતે સમુદ્ધાત હોયછે. ૧૭

મૂલ.

પળગબ્મતિરિ સુરેસુ, નારયવાઝસુ ચઝર-  
તિય સે સે ।

વિગલ દુદિઢી થાવર, મિત્થત્તી સેસંતિય  
દિઢી ॥ ૧૮ ॥

ભાવાર્થ

ગર્ભજ તિર્યચના એક દંડક અને દેવતાનાં તેર દંડકને વિષે પેહેલી આહારક અને બીજી કેવલી—એ બે સમુદ્ધાતને વર્ણને બાણીની પાંચ સમુદ્ધાત હોયછે. નારકીનો એક દંડક, અને વાયુકાયનો એક દંડક—એ બંને દંડકને વિષે પેહેલી વેદના, બીજી ક્ષાય ત્રીજી મરણ અને ચોથી વૈક્રિય—એ ચાર સમુદ્ધાત હોયછે અને શેષ એટલે એક વાયુકાય વિના બાણીના ચાર સ્થાવર જીવોના ચાર દંડકને વિષે એક વેદના બીજી ક્ષાય અને ત્રીજી મરણ—એ ત્રણ સમુદ્ધાત હોયછે.

ત્રિકલેદ્રિયના ત્રણ દંડકને વિષે મિથ્યા દૃષ્ટિ અને સમ્યગ્ દૃષ્ટિ—એ બે દૃષ્ટિ હોયછે. તથા સ્થાવરના પાંચ દંડકને વિષે તેમજ સંભૂર્ણિમ મનુષ્યમાં પણ મિથ્યા દૃષ્ટિ હોયછે અને બાણીના જે દંડક રહ્યા એટલે એક નારકી, એક ગર્ભજ તિર્યચ, એક ગર્ભજ મનુષ્ય અને તેર દેવતાના—એ મળીને સોળ દંડકને વિષે સમ્યક્ત્વ, મિથ્યાત્વ અને મિશ્ર—એ ત્રણે દૃષ્ટિ હોયછે. ૧૮

અવચૂર્ણિ.

ગર્જજતિર્યક્સુરયોઃ પંચ ।



ગર્ભજ તિર્યચના એક દંડકમાં અને દેવતાના તેર દંડકને વિષે આહારક તથા કેવલી શિવાય પાંચ સમુદ્ધાત હોયછે.

### નારકવાય્વોશ્વન્વાર:

નારકીના એક દંડકમાં અને વાયુકાયના એક દંડકમાં વેદના, કષાય, મરણ અને વૈક્રિય એ ચાર સમુદ્ધાત હોયછે.

શેષે સ્થાવરે વિકલે ચ ત્રયઃ સમુદ્ ઘાતાઃ સર્વ-  
ત્રાનુક્રમેણ ।

વાયુકાય શિવાય બાકીના ચાર સ્થાવર જીવોના ચાર દંડકને વિષે વેદના, કષાય અને મરણ—એ ત્રણ સમુદ્ધાત હોયછે. એ સર્વમાં અનુક્રમે જાણવું.

દશમં દૃષ્ટિદ્વારમાહ ।

દશમું દૃષ્ટિદ્વાર કહેછે.

વિકલેષુ દૃષ્ટિદ્વિકં સમ્યક્મિથ્યાત્વરૂપં ।

વિકલેન્દ્રિયના ત્રણ દંડકને વિષે મિથ્યા દૃષ્ટિ અને સમ્યગ્-દૃષ્ટિ—એ બે દ્રષ્ટિઓ હોયછે.

સ્થાવરા મિથ્યાત્વિનઃ

પાંચે સ્થાવરના દંડકને વિષે મિથ્યા દૃષ્ટિ હોયછે

શેષાઃ તિર્યક્સુરનારકનરાઃ ત્રિદૃષ્ટયઃ સમ્યગ્  
મિથ્યાત્વમિશ્રસદ્વિતા જ્ઞવંતિ ।

ઉપરના આઠ દંડકને મુકી બાકી રહેલા એક નારકીનો, એક ગર્ભજ તિર્યચનો એક ગર્ભજ મનુષ્યનો અને તેર દેવતાના મલી સોળ દંડકને વિષે સમ્યક્ત્વ, મિથ્યાત્વ અને મિશ્રએ ત્રણ દૃષ્ટિ હોયછે.

અથૈકાદશં દર્શનદ્વારમાહ ।

હવે અગીયારમું દર્શન દ્વાર કહેછે.

મૂલ.

થાવરવિતિસુ અચરકુ, ચંડરિંદિસુ તદુગં

સુણ મણિયં ।

મણુઆ ચંડ દંસણિણો, સે સેસુ તિગં તિગં

મણિયં ॥ ૧૯ ॥

ભાવાર્થ

પૃથ્વી વિગેરે પાંચ સ્થાવરના પાંચ દંડક, બે ઇન્દ્રિયનો એક દંડક તેન્દ્રિયનો એક દંડક, એમ સાત દંડકને વિષે અચક્ષુદર્શન હોયછે. ચતુરિન્દ્રિયને વિષે ચતુ દર્શન અને અચક્ષુ દર્શન—અને દર્શન સિદ્ધાંતને વિષે કહેલાછે. મનુષ્યના એક દંડકને વિષે ચક્ષુ, અચક્ષુ, અવાધ અને ઈવલ એ ચાર દર્શનો હોયછેઅને બાકીના એટલે તેર દેવતાના એક નારકીનો અને એક પંચેન્દ્રિય તિર્યચના—એમ પંચ દંડકને વિષે ચક્ષુ, અચક્ષુ અને અવાધ—એ ત્રણ ત્રણ દર્શનો સિદ્ધાંતને વિષે કહેલાછે. ૧૯

અવચૂર્ણિ

સ્થાવરદ્વીંદ્રિયેષુ કેવલમચક્ષુદર્શનં ।

પાંચ સ્થાવરના પાંચ દંડક, બે ઇન્દ્રિયનો એક દંડક અને તેન્દ્રિયનો એક દંડક—એ સાત દંડકને વિષે ઈવલ અચક્ષુ દર્શન હોયછે.

ચતુરિંદ્રિયેષુ તદ્ દ્વિકં ચતુરંચતુરૂપમ્

ચતુરિંદ્રિયનો દંડકને વિષે ચક્ષુદર્શન અને અચક્ષુદર્શન-  
બંને હોય છે.

શ્રુતે કર્મગ્રંથાદૌ જ્ઞાતિં ।

શ્રુત એટલે કર્મ અથવા વર્ગેમાં કહેલું છે.

મનુષ્યાશ્ચતુર્દર્શનિનઃ ।

મનુષ્યોને ચારે દર્શન હોય છે.

શેષેષુ સુરનારકતિર્યક્ત્રિકં ત્રિકં દર્શનસ્ય  
ચતુરંચતુરંવધિરૂપં । ૧૯

શેષ એટલે બાકી રહેલા દેવ, નારકી અને તિર્યચને ચક્ષુદર્શન,  
અચક્ષુદર્શન અને અવધિ દર્શન—એ ત્રણ ત્રણ દર્શન હોય છે.

દ્વારદ્વયં સમકર્માહ ।

જ્ઞાન દ્વાર અને અજ્ઞાન દ્વાર એ બે બારમું અને તેરમું  
દ્વાર કહેછે.

મૂલ.

અન્નાણ નાણ તિય તિય, સુરતિરિ નિરણ

થિરે અનાણદુગં ।

નાણનાણ દુવિગલે, મણુણ પણ નાણ તિઅ

નાણા ॥ ૨૦ ॥

ભાવાર્થ.

દેવતાના તેર દંડક, તિર્યચનું એક અને નારકીનું એક;

દંડક—એ પંતર દંડકને વિષે ત્રણ અજ્ઞાન અને ત્રણ જ્ઞાન પણ હોય છે, એટલે મિથ્યા દૃષ્ટિ જીવને મતિઅજ્ઞાન, શ્રુત અજ્ઞાન અને વિભંગજ્ઞાન એ ત્રણ અજ્ઞાન હોય છે અને સમ્યગ્ દૃષ્ટિ જીવને મતિજ્ઞાન, શ્રુતજ્ઞાન અને અવધિજ્ઞાન—એ ત્રણ જ્ઞાન હોય છે. સ્થાવર જીવના પાંચ દંડકને વિક્ષે મતિ અજ્ઞાન અને શ્રુત અજ્ઞાન એ બે અજ્ઞાન હોય છે. વિકલેદ્રિય જીવના ત્રણ દંડકને વિષે જ્ઞાન અને અજ્ઞાન બંને હોય છે એટલે મતિજ્ઞાન તથા શ્રુત જ્ઞાન અને મતિઅજ્ઞાન તથા શ્રુતઅજ્ઞાન હોય છે. અને મનુષ્યના એક દંડકને વિષે મતિજ્ઞાન વગેરે પાંચ જ્ઞાન અને મતિ અજ્ઞાન વગેરે ત્રણ અજ્ઞાન હોય છે. ૨૦

## અવચૂર્ણિ.

દ્વંદ્વૈકવજ્ઞાવાત્ સુરતિર્યગ્નિરયે અજ્ઞાનત્રિકં  
જ્ઞાનત્રિકં ચ જનંતિ સમ્યક્પ્રાપ્તૌ ।

સુરતિર્યગ્નિરયે એ પદમાં એકવદ્ભાવ દ્વંદ્વ સમાસ થાય છે, દેવ, નિર્ગ્નય અને નારશ્રીના દંડકમાં ત્રણ જ્ઞાન અને ત્રણ અજ્ઞાન પણ હોય છે; કારણ કે, જ્યારે સમ્યક્ત્વની પ્રાપ્તિ થાય, ત્યારે ત્રણ જ્ઞાન પણ થઈ શકે છે.

સ્થિરે અજ્ઞાનાઘર્કે ।

સ્થાવર જીવના પાંચ દંડકમાં મતિ અજ્ઞાન અને શ્રુત અજ્ઞાન એ બે અજ્ઞાન હોય છે.

यद्यपि नूदकवनेषु सैदांतिकमतेन सम्यक्  
वमता देवानां तेषूत्पादे सास्वादनसङ्गजावाच्च श्रुत  
मती जवतः परं नेहाधिकृते

એકે સિદ્ધાંતના મત પ્રમાણે તો પાંચ સ્થાવરમાં પૃથ્વી કાય, અપ્કાય અને વનસ્પતિ કાયના દંડકમાં સમ્યક્ત્વને વમન કરનારા દેવતાઓ તેમાં ઉત્પન્ન થાયછે, ત્યારે- સાસ્વાદનના સદ્ભાવથી તેઓને ત્યાં શ્રુતજ્ઞાન તથા મતિજ્ઞાન થાયછે, પરંતુ તે અહીં માનેલા નથી.

**વિકલે જ્ઞાનાજ્ઞાનયોદ્ધિકમ્ ।**

વિકલેન્દ્રિયના ત્રણ દંડકને વિષે જે જ્ઞાન અને જેઅજ્ઞાન હોયછે.

**મનુષ્યેષુ પંચજ્ઞાનાનિ ત્રીણજ્ઞાનાનિ જ્ઞવંતિ ।**

મનુષ્યના એક દંડકમાં પાંચજ્ઞાન અને ત્રણ અજ્ઞાન હોયછે.

**ચતુર્દશં યોગદ્વારમાહ ।**

હવે ચૌદમું યોગ દ્વાર કહે છે.

**મૂલ.**

**ઇક્કારસ સુરનિરણ, તિરિણસુ તેર પન્નર  
મણુણસુ ।**

**વિગલે ચડ પળવાણ, જોગતિયં થાવરે હોઈ**

**॥ ૨૧ ॥**

**ભાવાર્થ.**

દેવતાના તેર દંડક અને નારકીનું એક દંડક—એ ચૌદ દંડકમાં સત્યમનોયોગ વિગેરે મનના ચાર યોગ, સત્ય વચન યોગ વિગેરે વચનના ચાર યોગ અને વૈક્રિય, તૈજસ અને કાર્મણ જે ત્રણ કાયાના યોગ મળી અગીયાર યોગ થાયછે. તિર્યચના એક દંડકમાં આહારક કાય યોગ અને આહારકમિશ્ર કાયયોગ—એ જે યોગ વર્તીને બાકીના

તેરયોગ હોયછે, મનુષ્યના એક દંડકમાં પંનર યોગ હોયછે, વિકલે દ્રિયના ત્રણ દંડકમાં ઔદારિક કાય યોગ, ઔદારિક મિશ્રકાય યોગ, કાર્મણ કાયયોગ અને અસત્યા મૃષા વચન યોગ એ ચાર યોગ હોયછે વાયુકાયના એક દંડકમાં ઔદારિક કાયયોગ, ઔદારિક મિશ્રકાય યોગ, અને કાર્મણ કાય યોગ, વૈક્રિય કાય યોગ, વૈક્રિય મિશ્રકાય યોગ અને કાર્મણ કાયયોગ—એ પાંચયોગ હોયછે. અને વાયુકાય શિવાય પૃથ્વી વિગેરે ચાર સ્થાવરના ચાર દંડકમાં ઔદારિક કાય યોગ, ઔદારિક મિશ્ર કાયયોગ અને કાર્મણ કાયયોગ—એ ત્રણ યોગ હોયછે. ૨૧

## અવચૂર્ણિ.

ઔદારિકઠિકાહારકઠિકાજ્ઞાવાત્ સુરનિર-  
યયોર્વિષયે એકાદશ યોગાઃ ।

એટલે ઔદારિક કાયયોગ અને ઔદારિક મિશ્રકાય યોગ ઔદારિક બે અને આહારક બે એટલે અહારક કાય યોગ અને આહારક મિશ્રકાય યોગ—એ ચાર યોગના અભાવથી દેવતાના તેરદંડકને વિષે નારકીના એક દંડકને વિષે બધા મળીને અગીયાર યોગ હોયછે.

તિર્યક્તુ ત્રયોદશ ।

તિર્યચના એક દંડકમાં તેર યોગ હોય છે.

કેષાંચિદ્દૈક્રિયલલ્લિસંજ્ઞવે તત્ દિકસંજ્ઞવાત્ ।

કેટલા એક તિર્યચને વૈક્રિયલલ્લિ થવાનો સંભવ હોવાથી તે બંને યોગનો સંભવ છે.

પંચદશ મનુષ્યેષુ ।

એક સિદ્ધાંતના મત પ્રમાણે તો પાંચ સ્થાવરમાં પૃથ્વી કાય, અપ્કાય અને વનસ્પતિ કાયના દંડકમાં સમ્યક્ત્વને વમન કરનારા દેવતાઓ તેમાં ઉત્પન્ન થાયછે, ત્યારે સાસ્વાદનના સદ્ભાવથી તેઓને ત્યાં શ્રુતજ્ઞાન તથા મતિજ્ઞાન થાયછે, પરંતુ તે અહીં માનેલા નથી.

**વિકલે જ્ઞાનાજ્ઞાનયોદ્ધિકમ્ ।**

વિકલેન્દ્રિયના ત્રણ દંડકને વિષે જે જ્ઞાન અને જેઅજ્ઞાન હોયછે.

**મનુષ્યેષુ પંચજ્ઞાનાનિ ત્રીણ્યજ્ઞાનાનિ જ્ઞવંતિ ।**

મનુષ્યના એક દંડકમાં પાંચજ્ઞાન અને ત્રણ અજ્ઞાન હોયછે.

**ચતુર્દશં યોગદ્વારમાહ ।**

હવે ચૌદમું યોગ દ્વાર કહે છે.

**મૂલ.**

**इकारस सुरनिरण, तिरिणसु तेर पन्नर**

**मणुणसु ।**

**विगले चउ पणवाण, जोगतियं थावरे होइ**

**॥ २१ ॥**

**ભાવાર્થ.**

દેવતાના તેર દંડક અને નારદીનું એક દંડક—એ ચૌદ દંડકમાં સત્યમનોયોગ વિગેરે મનના ચાર યોગ, સત્ય વચન યોગ વિગેરે વચનના ચાર યોગ અને વૈક્રિય, તૈજસ અને કાર્મણ એ ત્રણ કાયના યોગ મળી અગીયાર યોગ થાયછે. તિર્યચના એક દંડકમાં આહારક કાય યોગ અને આહારકમિશ્ર કાયયોગ—એ જે યોગ વર્ણને બાકીના

તેરયોગ હોયછે, મનુષ્યના એક દંડકમાં પંનર યોગ હોયછે, વિકલે દ્રિયના ત્રણ દંડકમાં ઔદારિક કાય યોગ, ઔદારિક મિશ્રકાય યોગ, કર્મણ કાયયોગ અને અસત્યા મૃષા વચન યોગ એ ચાર યોગ હોયછે વાયુકાયના એક દંડકમાં ઔદારિક કાયયોગ, ઔદારિક મિશ્રકાય યોગ, અને કર્મણ કાય યોગ, વૈક્રિય કાય યોગ, વૈક્રિય મિશ્રકાય યોગ અને કર્મણ કાયયોગ—એ પાંચયોગ હોયછે. અને વાયુકાય શિવાય પૃથ્વી વિગેરે ચાર સ્થાવરના ચાર દંડકમાં ઔદારિક કાય યોગ, ઔદારિક મિશ્ર કાયયોગ અને કર્મણ કાયયોગ—એ ત્રણ યોગ હોયછે. ૨૧

## અવચૂર્ણિ.

ઔદારિકઢિકાહારકઢિકાજ્ઞાવાત્ સુરનિર-  
યયોર્વિષયે એકાદશ યોગાઃ ।

એટલે ઔદારિક કાયયોગ અને ઔદારિક મિશ્રકાય યોગ ઔદારિક જે અને આહારક જે એટલે અહારક કાય યોગ અને આહારક મિશ્રકાય યોગ—એ ચાર યોગના અભાવથી દેવતાના તેરદંડકને વિષે નારહીના એક દંડકને વિષે બધા મળીને અગીયાર યોગ હોયછે.

તિર્યક્તુ ત્રયોદશ ।

તિર્યચના એક દંડકમાં તેર યોગ હોય છે.

કેષાંચિદ્વૈક્રિયલલ્લિસંજ્ઞવે તત્ ઢિકસંજ્ઞવાત્ ।

કેટલા એક તિર્યચને વૈક્રિયલલ્લિ- થવાનો સંભવ હોવાથી તે બંને યોગનો સંભવ છે.

પંચદશ મનુષ્યેષુ ।



મનુષ્યના એક દંડમાં પંચર યોગ હોય છે.

**વિકલે ઔદારિકઠ્ઠિકકાર્મણાંતિમજ્ઞાપારૂપં  
યોગચતુષ્કં ।**

વિકલેદ્રિયના ત્રણ દંડમાં ઔદારિક કાયયોગ, ઔદારિક  
મિશ્ર કાયયોગ, કાર્મણ કાયયોગ અને અસત્યામૃષા વચનયોગ—એ  
ચાર યોગ હોય છે.

**પંચવાતે ઔદારિકઠ્ઠિકવૈક્રિયઠ્ઠિકકાર્મણરૂપં ।**

વાયુકાયના એક દંડને વિષે ઔદારિક કાયયોગ, ઔદારિક  
મિશ્ર કાયયોગ, વૈક્રિય કાયયોગ, વૈક્રિય મિશ્રકાયયોગ અને  
કાર્મણ કાયયોગ—એ પાંચ યોગ હોય છે.

**યોગત્રિકં સ્થાવરચતુષ્કે જવતિ ।**

પૃથ્વીકાય વગેરે સ્થાવરના પાંચ દંડમાં ઔદારિક કાયયોગ,  
ઔદારિક મિશ્ર કાયયોગ અને કાર્મણ કાયયોગ—એ ત્રણ  
યોગ હોય છે. ૨૧

**પંચદશમુપયોગદ્વારમાહ ।**

પંચરમું ઉપયોગ દ્વાર કહેછે.

**મૂલ,**

**ઉવઓગા મણુણસુ, બારસ નવ નિરિય  
તિરિય દેવેસુ ।**

**વિગલદુગે પળ છકં, ચડરિંદિસુ થાવરે  
તિયગં ॥ ૨૨ ॥**

## ભાવાર્થ.

મનુષ્યના એક દંડકમાં બાર ઉપયોગ હોય છે, નારથીના એક દંડકમાં, તિર્યચના એક દંડકમાં અને દેવતાના તેર દંડકમાં મનઃપર્યવ જ્ઞાન, કેવલ જ્ઞાન, અને કેવલ દર્શન એ ત્રણ ઉપયોગ શિવાય બાકીના નવ ઉપયોગ હોય છે. વિકલેન્દ્રિયના બે દંડકને વિષે એટલે બેન્દ્રિય અને તેન્દ્રિય—એ બે દંડકને વિષે મતિજ્ઞાન શ્રુતજ્ઞાન, મતિઅજ્ઞાન, શ્રુતઅજ્ઞાન અને અચક્ષુ દર્શન—એ પાંચ ઉપયોગ હોય છે. ચૌરિદ્રિયના દંડકને વિષે છ ઉપયોગ હોય છે એટલે ઉપરના પાંચ ઉપયોગમાં છઠું ચક્ષુદર્શન મેળવતા છ ઉપયોગ થાય છે. અને સ્થાવરના પાંચ દંડકને વિષે મતિઅજ્ઞાન, શ્રુતઅજ્ઞાન અને અચક્ષુદર્શન—એ ત્રણ ઉપયોગ હોય છે. ૨૨

## અવચૂર્ણિ

મનુષ્યેષુ દ્વાદશ નવયોગાઃ ।

મનુષ્યના એક દંડકને વિષે બાર ઉપયોગ હોય છે.

અષ્ઠૌ સાકારાશ્ચત્વારો નિરાકારાઃ ।

તેમાં આઠ સાકાર ઉપયોગ છે અને ચાર નિરાકાર ઉપયોગ છે.

એતે એવ મનઃપર્યાયકેવલજ્ઞાનકેવલદર્શન

રહિતા નવ નિરયતિર્યગ્ દેવેષુ ।

એ બાર ઉપયોગમાંથી મનઃપર્યાય, કેવલ જ્ઞાન અને કેવલ દર્શન—એ ત્રણ ઉપયોગ શિવાયના બાકીના નવ ઉપયોગ નારથીના એક દંડકમાં, તિર્યચના એક દંડકમાં અને દેવતાના તેર દંડકમાં હોય છે.

વિકલઠિકે મતિશ્રુતિમત્યજ્ઞાનશ્રુતાજ્ઞાના

**ચક્ષુર્દર્શનરૂપાઃ પંચોપયોગાઃ ।**

વિકલેન્દ્રિય એટલે બેન્દ્રિય અને તેન્દ્રિય—એ બે દંડકને વિષે મતિ જ્ઞાન, શ્રુત જ્ઞાન, મત્ય જ્ઞાન, શ્રુતા જ્ઞાન અને અચક્ષુ દર્શન—એ પાંચ ઉપયોગ હોય છે.

**ચતુરિન્દ્રિયેષુ પંચપૂર્વોક્તાઃ ચક્ષુર્દર્શનસહિતાઃ  
ષટ્પયોગાઃ ।**

ચૈારિન્દ્રિયના દંડકને વિષે ઉપર કહેલા પાંચ અને તેમાં અચક્ષુદર્શન મેળવતાં છ ઉપયોગ હોય છે.

**સ્થાવરે ત્રિકમ્ ।**

સ્થાવરના પાંચ દંડકમાં મતિઅજ્ઞાન, શ્રુતઅજ્ઞાન અને અચક્ષુદર્શન—એત્રણ ઉપયાગ હોય છે.

**ષોઠ્ઠશં સપ્તદશંચ સંખ્યાદ્વારમાહ ।**

સોળમું અને સપ્તરમું સંખ્યા દ્વાર કહે છે.

**મૂલ**

**સંખમસંખા સમણ, ગબ્ધયત્તિરિ વિગલં**

**નારય સુરાય ।**

**મણુઆ નિયમા સખા, વણણંતા થાવર**

**અસંખા ॥ ૨૩ ॥**

**ભાવાર્થ**

ગર્ભજ તિર્યંચનો એક દંડક, વિકલેન્દ્રિયના ત્રણ દંડક—નારકીનો એક દંડક અને દેવતાના તેર દંડક એ સર્વ મળી અઢાર

દંડકના જીવ એક સમયમાં સંખ્યાતા અથવા અસંખ્યાતા ઉપજતા લાભે છે. ગર્ભજ મનુષ્યના એક દંડકને વિષે એક સમયમાં નિશ્ચયથી સંખ્યાતા જીવ ઉપજતા લાભે છે અને પાંચ સ્થાવરમાં હેલા વનસ્પતિકાયના એક દંડકને વિષે એક સમયમાં અનંતા જીવ ઉપજે છે અને બાકીના ચાર સ્થાવરના જીવોના ચાર દંડકને વિષે એક સમયમાં અસંખ્યાતા જીવ ઉપજે છે. ૨૩

## અવચૂર્ણિ

चतुर्दशरज्जात्मकेऽपि लोके एकस्मिन् समये उत्पद्यमाना नियमेति पदं सर्वत्र ग्राह्यं तेन नियमान्निश्चयेन गर्जजतिर्यक्विकलनारकसुराश्च एको ह्यौ त्रयोदश विंशतिर्यावत्संख्याता असंख्याताः प्राप्यन्ते नत्वनन्ताः ।

આ ચૌદ રાજ લોકમાં પણ એક સમયની અંદર ગર્ભજ તિર્યંચ, વિકલેન્દ્રિય, નારકી અને દેવતાના મળી અઠાર દંડકોના જીવો અહિં (નિયમથી) એ ૫૬ સર્વ ઠેકાણે લેવું એટલે નિશ્ચયથી એક, બે, ત્રણ, દશ, વીશ, એમ સંખ્યાતા અથવા અસંખ્યાતા ઊપજે છે-ઉપજતા લાભે છે, અનંતા ઉપજતા નથી.

मनुष्यास्तु नियमात्संख्याता एव ।

મનુષ્યના એક દંડકના જીવ નિશ્ચયથી સંખ્યાતાજી ઉપજે છે.

वनस्पतयोऽनन्ताः ।

વનસ્પતિ કાયના દંડકે અનંતા જીવ ઊપજે છે.

“ निचमसंखो जागो अणंतजीवो चयइए ”

इति वचनात् शेषाश्चत्वारः स्थावराः असंख्याता एव  
न संख्याता नचानन्ताः ॥ २३ ॥

“નિત્યે ચાર સ્થાવરના જીવોમાં અસંખ્યાતમો ભાગ  
અનંત જીવવાલો ઉપજે છે.” એવું શાસ્ત્રનું વચન છે, તેથી  
ખાકીના ચાર સ્થાવરોના જીવો અસંખ્યાતાજ છે, તેઓ સંખ્યાતા  
નથી તેમ અનંતા નથી. ૨૩

प्रस्तावादाह ।

આણતાં પ્રસંગથી તે કહેછે.

मूल

असन्नी नर असंखा, जह उववाए तहेव  
चवणेवि ।

बावीस सगति दस वा, स सहस्स उक्किठ  
पुढवाई ॥ २४ ॥

ભાવાર્થ

મનુષ્યના દંડક માંહેલા જે અસંખી મનુષ્ય એટલે સંખ્ય-  
હિમ મનુષ્ય છે, તે એક સમયમાં અસંખ્યાતા ઉપજે છે,  
જેવી રીતે આ ચોવીશ દંડકને વિષે એક સમયમાં ઉપજવાની  
સંખ્યા કહી તેવીજ રીતે તે ચોવીશ દંડકની અંદર અવવાની  
સંખ્યા વિષે પણ જાણી લેવું. તેઉંકાય શિવાયના પૃથ્વીકાય  
વિગેરે ચાર સ્થાવરોના દંડકને વિષે અનુક્રમે ખાવીશ, સાત,  
ત્રણ, અને દશહજાર વર્ષનું ઊત્કૃષ્ટ આયુષ્ય જાણવું. એટલે પૃથ્વી  
કાયને વિષે ખાવીશ હજાર વર્ષનું આયુષ્ય, અપ્કાયને વિષે સાત

હજાર વર્ષનું આયુષ્ય. વાયુકાયને વિષે ત્રણહજાર વર્ષનું આયુષ્ય અને વનસ્પતિ કાયને વિષે દશહજાર વર્ષનું આયુષ્ય જાણવું. ૨૪

## અવચૂર્ણિ

અસંજ્ઞિનો નરા નત્પદ્યમાના અસંખ્યાતા લક્ષ્યંતે ।

અસંજ્ઞી મનુષ્ય એટલે સંમૂર્ઞિમ મનુષ્યના દંડકના જીવો અસંખ્યાતા ઊપજતા લાભે છે.

અત્રૈવ અતિદેશમાહ ।

અહિં અતિદેશ કહે છે.

યદ્યોપપાતદ્ધારં સંખ્યામાશ્રિત્ય વ્યાખ્યાતામેવ  
ચ્યવનદ્ધારમધ્યવસાતવ્યં સમાનત્વાદુપપાતચ્યવનયોઃ ।

જીવી રીતે સંખ્યાને આશ્રીને આ ઉપપાત દ્વારની વ્યાખ્યા કરવામાં આવી છે, તેવીજ રીતે ચ્યવન દ્વાર પણ જાણી લેવું; કારણકે, ઉપપાત અને ચ્યવન એ બંને દ્વાર સરખાજ છે.

અષ્ટાદશં આયુર્દારમાહ ।

અઠારમું આયુષ્યની સ્થિતિનું દ્વાર કહે છે.

અગ્રે સ્થિતં આયુરિતિ પદં સર્વત્રાનુવર્તનીયમ ।

આયુ એ પદ આગલ રહેલું છે, તે સર્વ ઠેકાણે જોડવું.

તેન પૃથિવ્યાઃ દ્વાવિંશતિ વર્ષસહસ્રાણિ નત્કૃષ્ટ  
માયુરિતિ સર્વત્ર યોજ્યમ્ ।

તેથી પૃથ્વીકાયના દંડકના જીવોનું નત્કૃષ્ટ આયુષ્ય બાવીશ હજાર વર્ષનું છે, એમ સર્વ ઠેકાણે જોડી લેવું

નદકસ્ય સમ્ ।

અપકાયના દંડકના જીવોનું ઊત્કૃષ્ટ આયુષ્ય સોત હજાર વર્ષનું છે.

### વાયોસ્ત્રીણિ ।

વાયુકાયના દંડકના જીવોનું ઊત્કૃષ્ટ આયુષ્ય ત્રણ હજાર વર્ષનું છે.

### વનસ્પતેર્દશવર્ષ સદસ્રાણિ ।

વનસ્પતિ કાયના દંડકના જીવોનું ઊત્કૃષ્ટ દશહજાર વર્ષનું આયુષ્ય હોય છે. ૨૪

### મૂલ

તિદિણગ્ગિતિ પહ્લાઝ, નરતિરિસુરનિરયસા-  
ગરતિતીસા ।

વંતર પહ્લં જોડસ, વરિસલરકાહિયં પલિયં  
॥ ૨૫ ॥

### ભાવાર્થ

અગ્નિકાય જીવોનું ઉત્કૃષ્ટ આયુષ્ય ત્રણ દિવસનું જાણવું. મનુષ્ય અને તિર્યંચ એ બે દંડકને વિષે ત્રણ પદ્યોપમનું આયુષ્ય જાણવું. દેવતા અને નારછીના દંડકના જીવોની ઊત્કૃષ્ટ આયુષ્યની સ્થિતિ તેત્રીશ સાગરોપમની જાણવી વ્યંતર દેવતાનું આયુષ્ય એક પદ્યોપમનું જાણવું અને જ્યોતિષદેવતાનું આયુષ્ય એકલાખ વર્ષ અધિક પદ્યોપમનું જાણવું તેમાં ચંદ્રનું આયુષ્ય એકલાખ વર્ષ અધિક એક પદ્યોપમનું સમજવું અને સૂર્યનું આયુષ્ય એક હજાર વર્ષ અધિક એક પદ્યોપમનું સમજવું. ૨૫

## અવચૂર્ણિ

અગ્નેસ્ત્રીણિ દિનાન્યાયુઃ ।

અગ્નિકાય જીવોતું ઊત્કૃષ્ટ આયુષ્ય ત્રણ દિવસતું છે.

ગર્ભજતિર્યગૂનરાઃ ત્રિપલ્યાયુષઃ ।

ગર્ભજ મનુષ્ય અને તિર્યચના જીવોતું આયુષ્ય ત્રણ પલ્યોપમતું છે.

દેવકુર્વાદિષુ સુરનારકાણાં ત્રયસ્ત્રિંશતિસાગરો-  
પમાનિ ।

દેવકુરૂ વિગેરેમાં દેવતા તથા નારકીના જીવોતું આયુષ્ય ત્રીશ સાગરોપમતું છે.

વ્યંતરાણાં પલ્યોપમમ્ ।

વ્યંતર દેવતાઓતું આયુષ્ય એક પલ્યોપમતું છે.

જ્યોતિષાં વર્ષલક્ષાધિકં પલ્યોપમમ્ ।

જ્યોતિષી દેવતાઓતું આયુષ્ય એકલાખ વર્ષથી અધિક એક પલ્યોપમતું છે.

અસુરાણામાયુઃ સ્થિતિમાહ ।

અસુર કુમાર દેવતાના આયુષ્યની સ્થિતિ કહે છે.

મૂલ.

અસુરાણ અહિય અચરં, દેસૂણ દુપલ્લયં નવ  
નિકાણ ।

વારસ વાસુણ પદિણ, છમ્માસુકિટ્ટ વિગલા-

૩ ॥ ૨૬ ॥



## ભાવાર્થ

અસુરકુમાર નિકાય સંબંધી દેવતાના દંડકને વિષે એક સાગરોપમથી કાંઈક અધિક આયુષ્ય જાણવું. અને ખાટીના નવ નિકાયના દેવતાનું આયુષ્ય કાંઈક જાણા એવા બેપટ્યોપમનું આયુષ્ય જાણવું વિકલેન્દ્રિયમાં બેન્દ્રિયનું બાર વર્ષનું, તેન્દ્રિયનું જોગણ પચાસ દિવસનું અને ચૈરિન્દ્રિયનું છમાસનું આયુષ્ય જાણવું, એ આયુષ્યની ઉત્કૃષ્ઠ સ્થિતિ સમજવી. ૩૬

## અવચૂર્ણિ

અસુરાણાં ચમરાદીનાં કિયતાપ્યધિકં અતરં સાગરોપમમ્ ।

અસુર એટલે ચમર વિગેરે દેવતાનું આયુષ્ય, કાંઈક અધિક એવા સાગરોપમનું છે.

શેષે નિકાયનવકે દેશોનપટ્યોપમાદિકમ્ ।

ખાટીના નવ નિકાય દેવતાઓનું આયુષ્ય એક દેશે જાણા એવા બે પટ્યોપમનું છે.

દક્ષિણદિશામાશ્રિત્ય અર્ધપટ્યોપમં નત્તરસ્યાં તુ દેશોનપટ્યોપમે દ્વે ।

દક્ષિણ દિશાને આશ્રીને બેનું અર્ધ પટ્યોપમનું આયુષ્ય સમજવું અને ઉત્તર દિશાને આશ્રીને એક દેશે જાણા એવા બે પટ્યોપમનું આયુષ્ય સમજવું.

દ્વીંદ્રિયાણાં દ્વાદશવર્ષાણિ ।

બેન્દ્રિય જીવેનું આયુષ્ય બાર વર્ષનું સમજવું

ત્રીંડિયાણામેકોનપંચાશદિનાનિ ।

તેરિંદ્રિય જીવેતુ આયુષ્ય ઓગણપચાશ દિવસોતુ સમજવું.

ચતુરિંડિયાણાં ષણ્માસા ઉત્કૃષ્ટમાયુઃ ।

ચૌરિંદ્રિય જીવેતુ ઉત્કૃષ્ટ આયુષ્ય છમાસતુ સમજવું.

ઉત્તોત્કૃષ્ટા સ્થિતિઃ ।

આ આયુષ્યની ઉત્કૃષ્ટ સ્થિતિ કહેલી છે.

અથ જઘન્યાં તામેવાહ ।

હવે આયુષ્યનીજઘન્ય સ્થિતિ કહે છે.

મૂલ

પૃથ્વાઈ દસપ યાગં, અંતમુહુત્તં જહન્ન આઝ  
ઠિર્ઈ ।

દસસહસ વરિસઠિર્ઈ, ભવણાઈવ નિરયવિંત-  
રિયા ॥ ૨૭ ॥

ભાવાર્થ

પૃથ્વી વિગેરે દશ દંડક એટલે સ્થાવરના પાંચ દંડક, વિકલેંદ્રિયના ત્રણ દંડક, તિર્યચ પંચેંદ્રિયનો એક દંડક અને મનુષ્યનો એક દંડક—એ દશ દંડકને વિષે જઘન્યથી આયુષ્યની સ્થિતિ અંત-ર્મુહૂર્તની જાણવી ભવનપતિના દશ દંડક, નારહીનો એક દંડક, અને અન્યંતર દેવતાનો એક દંડક—એ બાર દંડકને વિષે જઘન્યથી આયુષ્યની સ્થિતિ દશહજાર વર્ષની જાણવી. ૨૭

## અવચૂર્ણિ

સ્થાવરપંચકવિકલત્રિકતિર્યક્નંરાણામંતર્મુ-  
હૂર્તે જઘન્યાયુઃ સ્થિતિઃ ।

પાંચ સ્થાવર, ત્રણ વિકલેન્દ્રિય, એક તિર્યચ અને એક  
મનુષ્ય—એ દશ દંડકને વિષે જઘન્યથી આયુષ્યની સ્થિતિ અંત-  
ર્મુહૂર્તની જાણવી.

જ્ઞવનાધિપનરકવ્યંતરા જઘન્યતો દશસદસ્ર-  
સ્થિતિકા જ્ઞવંતિ ।

ભવનપતિના દશ દંડક, નારકીનેા એક દંડક અને વ્યંતર  
દેવતાનો એક દંડક—એ બાર દંડકને વિષે જઘન્યથી આયુષ્યની  
સ્થિતિ દશહજાર વર્ષની જાણવી. ૨૭

અથ વૈમાનિકાનામાયુઃ સ્થિતિમાહ ।

હવે વૈમાનિક દેવતાઓની આયુષ્યની સ્થિતિ કહે છે.

## મૂલ

વેમાણિય જોશિસિયા, પહ્લ તયઠંસ આઝઆ  
હાંત ।

સુરનરતિરિ નિરણસુ, છપજ્જતિ થાવરે ચડ-  
ગં ॥ ૨૮ ॥

## ભાવાર્થ

વૈમાનિક દેવતાના દંડકને વિષે જઘન્યથી એક પદ્યોપમનું  
આયુષ્ય થાયછે અને જ્યોતિષ દેવતાના દંડકને વિષે જઘન્યથી

એક પદ્યોપમના આઠમા ભાગ જટલું આયુષ્ય થાય છે.

દેવતાના તેર દંડક, મનુષ્યનો એક દંડક, તિર્યંચનો એક દંડક, અને નારદીનો એક દંડક—એ સોળ દંડકને વિષે છ પર્યાપ્તિ હોયછે અને સ્થાવરના પાંચ દંડકને વિષે ભાષા અને મન-એ બે પર્યાપ્તિ શિવાય બીજી ચાર પર્યાપ્તિ હોય છે. ૨૮

## અવચૂર્ણિ

वैमानिका ज्योतिषिकाश्च जघन्यतः क्रमेण एक  
पद्योपमाष्टज्जागायुषो ज्ञवन्ति ।

વૈમાનિક દેવતા અને જ્યોતિષી દેવતા અનુક્રમે જઘન્યથી એક પદ્યોપમ અને એક પદ્યોપમના આઠમા ભાગની આયુષ્ય વાલા હોયછે, એટલે વૈમાનિક દેવતાના દંડકનું જઘન્યથી એક પદ્યોપમનું અને જ્યોતિષી દેવતાના દંડકનું એક પદ્યોપમના નાઆઠ ભાગનું આયુષ્ય હોય છે.

अथैकोनविंशतितमं पर्याप्तिद्वारमाह ।

હવે એગણીશમું પર્યાપ્તિ દ્વાર કહે છે.

सुरनरतिर्यक्निरयेषु पर्याप्तिषु षट्पर्याप्तयो  
ज्ञवन्ति ।

પાર્યાપ્ત એવા દેવતા, મનુષ્ય, તિર્યંચ અને નારદીના દંડકને વિષે છ પર્યાપ્તિઓ હોય છે.

स्थावरे आहारशरीरइंद्रियश्वासोद्ध्वासरूपं प-  
र्याप्तिचतुष्कं ।

પૃથ્વીકાય વિગેરે પાંચ સ્થાવરોના પાંચ દંડકમાં આહાર, શરીર, ઇન્દ્રિય, અને શ્વાસોઽધ્વાસ એ ચાર પર્યાપ્તિ હોય છે.

અપર્યાપ્તા અપિજીવાપર્યાપ્તિત્રયં સમાપ્યૈવ ત્રિ-  
યંતે નાર્વાક્ર ॥ ૨૮ ॥

અપર્યાપ્તા એવ પણ ત્રણ પર્યાપ્તિ પૂરી કરીનેજ મૃત્યુ પામે  
છે, તે એહેલા મૃત્યુ પામતા નથી, ૨૮

મૂલ

વિગલે પંચ પજત્તી, છદિસિ આહાર હોઈસ  
વ્વેસિં ।

પણગાઈ પણ ખંચળા, અહ સન્નિતિયં મણિ-  
સ્સામિ ॥ ૨૯ ॥

ભાવાર્થ

વિકલેદ્રિયના ત્રણ દંડકને વિષે મનઃ પર્યાપ્ત શિવાયની  
ખાત્રીની પાંચ પર્યાપ્તિ હોય છે.

સર્વ ચેવીશ દંડકને વિષે છવિશિ એટલે ચારદિશા, નીચેની  
દિશા અને ઉચી દિશા—એ છદિશાનો આહાર હોયછે. અને પૃથ્વી  
કાય વિગેરે પાંચ સ્થાવરના દંડકને વિષે ભજના છે એટલે છ  
દિશિનો આહાર હોય અને ન પણ હોય તે પછી હવે હું ત્રણ  
સંજ્ઞાતુ દ્વાર કહીશ. ૨૯

અવચૂર્ણિ,

પૂર્વોક્તં પર્યાપ્તિચતુષ્કં જ્ઞાપાપર્યાપ્ત્યધિકં વિ-  
કલેપર્યાપ્તિપંચકમ્ ।

ઉપર કહેલ આહાર, ઇન્દ્રિય અને શ્વાસોશ્વાસ—એ ચાર

પર્યાપ્તિમાં ભાષા પચાપત્તિ અધિક-ઉમેરતાં વિકલેન્દ્રિયતા ત્રણ દંડકને વિષે પાંચ પર્યાપ્તિ હોયછે.

અથ વિંશતિતમમાહારદ્વારમાહ ।

હવે વીશમું આહારદ્વાર કહેછે.

સર્વેષાં જીવાનાં ષટ્ક આહારો જનવતિ ।

સર્વ-ચોવીશ દંડકના જીવોને છદિશાનો આહાર હોયછે.

સર્વે જીવા દિક્ષટ્કસ્થાનાહારપુદ્ગલાન્ ગૃ-  
હ્ણંતીતિજ્ઞાવઃ ।

ભાવાર્થ એવો છેકે, સર્વજીવો છદિશાના સ્થાનોના આહારનાં પુદ્ગલોને ગ્રહણ કરેછે.

પંચદિક્કાદિકે આહારે જનના ।

પાંચ સ્થાવરના જીવોના દંડકને વિષે જનનાછે.

યથા લોકાતર્વર્તિજીવાનાં પંચદિક્કઃ ।

જમકે લોકની અંદર રહેનારા જીવોને પાંચ દિશિનો આહાર જ હોયછે.

લોકનિષ્કૂટસ્થાનાં ત્રિચતુર્દિક્કઃ ।

લોકના નિષ્કૂટ ભાગમાં રહેલા જીવોને ત્રણ દિશિ તથા ચાર દિશિનો આહાર હોયછે, ૨૯

અથ એકવિંશં સંજ્ઞાદ્વારમાહ ।

હવે એકવીશમું સંજ્ઞાદ્વાર કહેછે.

અથ સંજ્ઞાત્રિકં જાણિષ્યામિ ।

હવે હું ત્રણ સંજ્ઞા કહીશ.

મૂલ

ચતુર્વિંશસુરતિરિયેસું, નિરણસુ અદીહ કાલ-  
ગી સન્ના ।

વિગલે હેઝવણસા, સન્ના રહિયા થિરા સવ્વે  
॥ ૩૦ ॥

ભાવાર્થ.

આર પ્રકારના દેવતા એટલે ભવનપતિ, વ્યંતર, જ્યોતિષી અને વૈમાનિક એ આર પ્રકારના દેવતાના તેર દંડકને વિષે. તિર્યચના એક દંડકને વિષે અને નારકીના એક દંડકને વિષે—એ પંતર દંડકમાં દીર્ઘકાલિકી સંજ્ઞા હોયછે.

વિકલેન્દ્રિયના ત્રણ દંડકને વિષે એક હેતુપદ્દેશિકી<sup>૨</sup> સંજ્ઞા હોયછે અને પાંચ સ્થાવરના પાંચ દંડકને વિષે એક સંજ્ઞા હોતી નથી. ૩૦

અવચૂર્ણિ

ચતુર્વિંશસુરતિર્યક્તુ નિરણેષુચ દીર્ઘકાલિકી  
સંજ્ઞા ।

આર પ્રકારના દેવતાઓના તેર દંડકને વિષે, તિર્યચના એક દંડકને વિષે અને નારકીના એક દંડકને વિષે દીર્ઘકાલિકી

૧ અમુક કામ કર્યું, અમુક કામ કરેછું અને અમુક કામ કરીશ—એમ અતીત, અનાગત અને વર્તમાન—એ ત્રણેકાળનું જ્ઞાન તે દીર્ઘકાલિકી સંજ્ઞા કહેવાયછે.

૨ વર્તમાનકાળને વિષે ધટ વસ્તુમાં પ્રવૃત્તિ અને અનિષ્ટ વસ્તુથી નિવૃત્તિ કરવામાં જે વિષય જ્ઞાન હોય તે હેતુપદ્દેશિકી સંજ્ઞા કહેવાય છે. આ સંજ્ઞાવાળાને કાંઈક મનો જ્ઞાન હોયછે.

સંજ્ઞા હોયછે.

दीर्घोऽस्तीतानागतवर्त्तमानविषयः कालो ज्ञेयो  
यस्या इति व्युत्पत्तेः ।

દીર્ઘ એટલે ભૂત ભવિષ્ય અને વર્તમાન વિષયી કાળ જેમાં  
જાણવાનો છે, તે દીર્ઘકાલિની સંજ્ઞા કહેવાયછે. એવી તેની  
વ્યુત્પત્તિ થાયછે.

विकले हेतूपदेशिकी संज्ञा ।

વિકલેન્દ્રિયના તથા દંડકને વિષે હેતૂપદેશિકી સંજ્ઞા હોયછે.

किञ्चिन्मनोज्ञानसहिता वर्त्तमानविषया संज्ञे-  
त्यर्थः ।

કાંઈક મનો જ્ઞાને સહિત એવી વર્તમાનકાળ વિષયી સંજ્ઞા તે  
હેતૂપદેશિકી સંજ્ઞા કહેવાય એવો તેનો અર્થ છે.

विशिष्टैतत्संज्ञात्रयरहिताः सर्वे स्थिरा ज्ञेयाः ।

અધા સ્થાવર એટલે પાંચ સ્થાવરના પાંચ દંડકના જીવો  
વિશિષ્ટ એવી તથા સંજ્ઞાથી રહિત છે, એમ સમજવું. ૩૦

॥ मूल

मणु आण दीहकालिय, दिव्हीवाओवणसि-  
आ केवि ।

પજ્ઞ પણ તિરિ મણુઅશ્વિય, ચડવિહ દેવેસુ  
ગચ્છંતિ ॥ ૩૧ ॥



## ભાવાર્થ

મનુષ્યના એક દંડકને વિષે દીર્ઘકાલિકી સંજ્ઞા હોયછે. અને કેટલા એક (ચૌદ પૂર્વ ધારી વિગેરે) ને દ્રષ્ટિવા દોષ દેશિકા નામની સંજ્ઞા પણ હોયછે.

પર્યાપ્તા પંચેદ્રિય અને પર્યાપ્તા મનુષ્યના બે દંડકના જીવો આર પ્રકારના દેવતાના તેર દંડકને વિષે નિશ્ચયે કરીને જાયછે. ૩૧

## અવચૂર્ણિ

મનુજાનાં દીર્ઘકાલિકી સંજ્ઞા ।

મનુષ્યોના એક દંડકને વિષે દીર્ઘકાલિકી સંજ્ઞા હોયછે.

દ્રષ્ટિવાદોપદેશિકી ક્ષાયોપશમિકાદિસમ્યક્ત સહિતાઃ કેપિ ।

કેટલાએક ક્ષાયોપશમિક વિગેરે સમ્યક્ત્વે સહિત હોવાથી, તેમને દ્રષ્ટિવાદોપદેશિકી સંજ્ઞા હોયછે.

પંચેન્દ્રિયતિર્યંચોઽપ્યેતત્સંજ્ઞાયુક્તા જનંતિ ।

પંચેદ્રિય તિર્યંચના જીવોને પણ એ સંજ્ઞા હોયછે.

કેચિત્ પરમહત્વાન્ન વિવક્ષિતાઃ ।

કેટલાએક તે ધણાજ અદ્વય જીવ હોવાથી તેઓ અહીં કહેવાને ઇચ્છેલા નથી.

દ્વાવિંશંગતિદ્ધારં ત્રયોવિશમાગતિદ્ધારંચાહ ।

હવે બાવીશમું ગતિદ્ધાર અને ત્રેવીશમું આ ગતિદ્ધાર કહેછે.

પર્યાપ્તાઃ પંચેન્દ્રિયાશ્ચ તિર્યંચો મનુજાશ્ચ ચતુર્વિ-  
ધદેવેષ્ઠ મજ્જંતિ ।

પર્યાપ્તા પચેન્દ્રિય તિર્યચ અને પર્યાપ્તા મનુષ્ય—એ બે દંડકના જીવો ભવનપતિ વિગેરે ચાર પ્રકારના દેવતાઓના તેર દંડકને વિષે જાય છે.

**ન શેષજીવાઃ ।**

આશીના જે જીવો રહ્યા, તે દેવતાના તેર દંડકને વિષે જતા નથી.

એ દેવતાના તેર દંડકને વિષે આગતિદ્વાર ઠહ્યું ૩૧

**इति देवाना मागति द्वारम् ।**

**अथ देवानां गति द्वारमाह ।**

હવે દેવતાઓના દંડકને વિષે ગતિદ્વાર કહેછે.

**मूल.**

**संखाउ पज्ज पणिंदि, तिरि नरेसु तहेव प-  
ज्जत्ते ।**

**भूदग् पत्तेयंवणे, एएसु च्विय सुरागमणं ॥**

**३२ ॥**

**ભાર્ગવ**

સંખ્યાતા વર્ષના આયુષ્યવાળા પર્યાપ્તા એવા પચેન્દ્રિય તિર્યચ, મનુષ્ય, પર્યાપ્તા પૃથ્વીકાય, અપૂકાય અને પ્રત્યેક વતરપ-  
તિકાય—એ પાંચ દંડકના જીવોના વિષે નિશ્ચયે દેવતાનું ગમન થાયછે, એટલે તેરદંડકના દેવતાઓ અચીને એ પાંચ દંડકમાં હે ઉપજે છે, ૩૨

**अवचूर्णि**

**संख्यातायुःपर्याप्तपंचेन्द्रियतिर्यगूनरेषु ।**

સંખ્યાતા આયુષ્યવાળા પર્યાપ્તા પાંચે દ્રિય એવા તિર્યચ અને મનુષ્યોને વિષે.

તથૈવ । તેમજ

પર્યાપ્તાઞ્નૂદકપ્રત્યેકવને ।

પર્યાપ્તા પૃથ્વીકાય, અપ્કાય, અને પ્રત્યેક વનસ્પતિકાયના જીવોને વિષે,

એતેષ્વેવ સુરાણામાગમનમુત્પાદો જ્ઞવતિ ।

એટલે એ પાંચ દંડકમાં દેવતાઓનું આગમન એટલે જિત્પત્તિ થાયછે.

इति सुरेषु गत्यागती ।

એવી રીતે દેવતાના તેર દંડકમાં ગતિદ્વાર અને આગતિદ્વાર સમજવા. ૩૨

नारकाणां गत्यागती आह ।

હવે નારકીના જીવોના ગતિદ્વાર અને આગતિદ્વાર કહેછે.

मूल.

पञ्जत्त संखगब्भय, तिरियनरा निरयसत्तगे  
जंति ॥

निरउवट्ठा एएसु उववज्जंति न सेसेसु  
॥ ३३ ॥

ભાવાર્થ

સંખ્યાતા વર્ષના આયુષ્યવાળા ગર્ભજ અને પર્યાપ્તા એવા

તિર્યચ અને મનુષ્ય-એ બે દંડકના જીવ સાતે નારકીના દંડકને વિષે જાયછે. અને તે નારકીમાંથી નીકળેલા એવા તે નારકીના જીવ, સંખ્યાતા આયુષ્યવાળા પર્યાપ્તા એવા મનુષ્ય અને તિર્યચ એ બે દંડકને વિષે ઉપજે છે, બાકીના દંડકને વિષે તે ઉપજતા નથી. ૩૩

## અવચૂર્ણિ.

પર્યાપ્તસંખ્યાતાયુષો ગર્જ્જતિર્યગૂનરાઃ નરકસપ્ત  
કે યાંતિ ।

પર્યાપ્તા અને સંખ્યાતા આયુષ્યવાળા ગર્જજ તિર્યચ અને મનુષ્ય-એ બે દંડકના જીવ સાત નારકીમાં જાયછે.

અસન્નિ રલુ પઢમમિતિ વચનાત્ અસંજ્ઞિનો-  
ડપિ પ્રથમાં પૃથિવીં યાવદ્યાંતિ ।

“ અસંજ્ઞી જીવ નિશ્ચેથી પહેલી નારકી સુધી જાય ” એવું શાસ્ત્રનું વચનછે, તેથી અસંજ્ઞી જીવ પાગુ પહેલી નારકી સુધી જાયછે.

પરં તેષામિદ્ નાધિકૃતત્વાત્ ।

પરંતુ તે જીવોનો અહીં અધિકાર નથી ( તેથી અહિં કહેલું નથી. )

નરકાકુહૃતાશ્ચ જીવા એતલ્લક્ષણેષુ એતેષ્વેવ  
તિર્યહ્નરેષૂત્પદ્યંતે ન શેષેષુ જીવેષુ ।

નરકમાંથી નીકળેલા જીવ એ કહેલા લક્ષણવાળા એજ તિર્યચ અને મનુષ્યોમાં જન્મ લેવાયછે. બાકીના જીવોમાં ઉત્પન્ન થતા નથી.

इति नारक मत्यागती ।

એવીરીતે નારકીના જીવોનું ગતિદ્વાર તથા આગતિદ્વાર બ્રહ્મનું ૩૩

અર્થે પૃથ્વ્યપ્વનસ્પતીનાં ગત્યાગતી ગ્રાહ ।

હવે પૃથ્વીકાય, અપ્કાય અને વનસ્પતિકાયનું ગતિદ્વાર તથા આગતિદ્વાર કહેછે.

મૂલ.

પૃથ્વી આઠ વણસ્સઈ, મજ્જે નારયવિવર્જિ-  
યાજીવા ।

સવ્વે ઉવવર્જંતિ, નિયનિયકમ્માણુમાણેણં  
॥ ૩૪ ॥

ભાવાર્થ

પૃથ્વીકાય, અપ્કાય અને વનસ્પતિકાય—એ ત્રણે દંડકની મધ્યે સાત નારકીના એક દંડકના એવ શિવાય ગાકીના ત્રેવીશ દંડકના સર્વ જીવો પોત પોતાના કર્મના અનુમાનથી ઉત્પન્ન થાયછે.—એટલે જ જીવે જવા કર્મ કર્યા હોય, તે તેવે સ્થાને જાય છે. ૩૪

અવચર્ણિ.

પથિવ્યપ્વનસ્પતિકાયમધ્યે નારકવિવર્જિતાઃ  
સર્વે ત્રયોવિંશતિદંડકસ્થા જીવા નત્પચંતે ।

પૃથ્વીકાય અપ્કાય અને વનસ્પતિકાયના ત્રણ દંડકના જીવોમાં નારકી શિવાના સર્વ ત્રેવીશ દંડકમાં રહેલા જીવો ઉત્પન્ન થાયછે.

નિજનિજયથાકૃતકારિતાનુમોદિતકર્મણામ-  
નુમાનેન ।

પોત પેતાના જમ કરેલા, કરાવેલા અને અનુભોદેલા કર્મોના અનુમાનથી.

નિજનિજ ઇતિ વદતા સૂત્રકૃતા સ્વયં કૃતં કર્મ  
જુજ્યતે ન પરકૃતમિત્યાવેદિતમ્ ।

સૂત્રકારે મૂળમાં “ નિજ નિજ ” એ પદ મુકેલું છે, તે ઉપરથી એમ જણાવ્યું છે કે, પોતે કરેલું કર્મ ભોગવાય છે, બીજાએ કરેલું ભોગવાતું નથી.

કર્માનુમાનેનેતિ સત્કર્મણા શુભસ્થાને અસત્ક-  
ર્મણાશુભસ્થાને ॥ ૩૪ ॥

સૂત્રકારે મૂળમાં “ કર્માનુમાનેન ” એ પદ મુકેલું છે, તે ઉપરથી એમ જણાવ્યું છે કે, સત્કર્મ કરવાથી શુભસ્થાનમાં અને નકાર્ત્ત કર્મ કરવાથી અશુભસ્થાનમાં ઉત્પન્ન થાય છે, ૩૪

एतेषामेव गतिद्वारमाह ।

એ ઉપર કહેલા ત્રણ દંડકનું ગતિદ્વાર કહે છે.

મૂલ.

પઢવાઈ દસ પણસુ, પઢવી આઝ વણસ્સઈ  
જાંતિ ।

વઢવાઈ દસ પણ હિય, તેઝ વાઝસુ ડવવા  
ઓ ॥ ૩૫ ॥

ભાવાર્થ

પૃથ્વી વિગેરે દશ પદ એટલે પાંચ સ્થાવર, ત્રણ વિકલેન્દ્રિય એક મનુષ્ય અને એક તિર્યંચ—એ દશ દંડકને વિશે પૃથ્વીકાય,

અપ્કાય અને વનસ્પતિકાય—એ ત્રણ દંડકના જીવ જાય છે. પૃથ્વી વગેરે દશપદના દશેદંડકમાંથી નીકળેલા જીવો તેજકાય અને વાયુકાયને વિષે ઊત્પન્ન થાય છે. ૩૫

## અવચૂર્ણિ.

તસ્યૈવ દંડકત્રયસ્ય જીવાનાં ગતિદ્વારમાહ ।

તે પૃથ્વી, અપ્ અને વનસ્પતિકાયના ત્રણ દંડકના જીવોનું ગતિદ્વાર કહે છે.

પૃથ્વિવ્યાદિદશપદેષુ અનુક્રમસ્થિતિષુ પૃથ્વિવ્યપ્ વનસ્પતિજીવા યાંતિ ।

પૃથ્વી બગેરે દશપદ કે જે અનુક્રમે રહેલા છે, તેઓમાં પૃથ્વીકાય, અપ્કાય અને વનસ્પતિકાયના જીવો જાય છે.

ન નારકસુરેષ્વિત્યર્થઃ ।

નારકી તથા દેવતાના દંડકને વિષે તેઓ જતા નથી.

इति पृथ्व्यपन्नस्पतीनां गत्यागती ।

એ પ્રમાણે પૃથ્વીકાય અપકાય અને વનસ્પતિકાય દંડકના જીવોનું ગતિદ્વાર તથા આગતિદ્વાર કહ્યું.

तेजोवाद्योरागतिद्वारमाह ।

હવે તે ઊકાય અને વાયુકાય જીવોનું આગતિદ્વાર કહે છે.

तेजोवाद्योर्विषये पृथिव्यादिदशपदेभ्यएव उत्पद्यन्ते जीवाः ॥ ३५ ॥

તેજકાય અને વાયુકાયને વિષે પૃથ્વીકાય વગેરે દશપદથીજ જીવ ઊત્પન્ન થાય છે.

અથ તેજોવાયોર્ગતિમાહ ।

હવે તેજિકાય અને વાયુકાય જીવોનું ગતિકાર કહેછે.

મૂલ.

તેજ વાઝ ગમણં, પૃથ્વી પમુહમ્મિ હોઈ પય  
નવગે ।

પૃથ્વાઈ ઠાણ દસગા, વિગલાઈં તિયં તિાહ  
જંતિ ॥ ૩૬ ॥

ભાવાર્થ

તેજિકાય અને વાયુકાય—એને દંડકના જીવોનું આગમન  
પૃથ્વીકાય વગેરે પાંચ સ્થાવર, ત્રણ વિકલેદ્રિય, અને એક તિર્યચ  
પચેદ્રિય—એ નવપદનાં થાયછે પૃથ્વી વગેરે દશ સ્થાન એટલે  
પાંચ સ્થાવર, ત્રણ વિકલેદ્રિય, એક તિર્યચ પચેદ્રિ અને એક  
મનુષ્ય—એ દશ સ્થાનકના જીવ અચીતે વિકલેદ્રિયના ત્રણ દંડકને  
વિષે આવેછે અને ત્રણે વિકલેદ્રિયના જીવ મરીતે એ જીવર  
કહેલા દશ દંડકમાં જાયછે. ૩૬

અવત્તાર્ણિ.

તેજોવાયોરાગમનં પૃથ્વીપ્રમુખે પદનવકે જ-  
તેજિકાય અને વાયુકાય જીવોનું આગમન પૃથ્વી વગેરે નવ  
પદમાં થાયછે.

વતિ ઇતિ તેજોવાયુગત્પાગતી ।

એવી રીતે તેજિકાય અને વાયુકાય જીવોનું ગતિ  
દ્વાર તથા આગતિ દ્વાર કહ્યું.



વિકલેન્દ્રિયાઃ પૃથ્વીયાદિદશ સ્થાનૈરન્ય એવૌત્પદ્યં  
તે મૃત્વાચ તત્રૈવ યાંતિ નાન્યત્ર ।

વિકલેન્દ્રિયના ત્રણ દંડકના જીવો પૃથ્વી વગેરે દશ સ્થાન-  
માંથીજ ઊત્પન્ન થાયછે અને મૃત્યુ પામીને ત્યાંજ જાયછે.  
બીજે જતાં નથી

इति विकलगत्यागती ॥ ૨૬ ॥

એ પ્રમાણે વિકલેન્દ્રિય જીવોનુ ગતિદ્વાર તંજા આગતિ-  
દ્વાર છે.

अथ गर्जजतिर्यग्मनुष्यानां गत्यागती आह ।

હવે ગર્ભજ તિર્યચ તથા ગર્ભજ મનુષ્ય—એ બે  
દંડકના જીવોનુ ગતિદ્વાર તથા આગતિદ્વાર કહેછે.

मूल.

गमणागमणं गन्मय, तिरियाणं सयलजीव-  
ठाणेषु ।

संवत्थ जंति मणुआ, तेउवाउहिं नो जंति

॥ ૩૭ ॥

ભાષાર્થ

ગભજ તિર્યચના દંડકના જીવો બધા જીવના સ્થાનમાં  
જોડવે ચોવીશે દંડકમાં જાયછે અને તેમાંથી આવેછે અને  
ગર્ભજ મનુષ્યના દંડકના જીવો આવીને ચોવીશે દંડકમાં જાયછે  
અને તેજીકાય અને વાયુકાય શિવાય બીજા બાવીશ દંડકના જીવ

આવીને મનુષ્યમાંહે આવેછે. ૩૭

## અવચૂર્ણિ

ગર્ભજતિર્યચો મૃત્વા ચતુર્વિંશતિદંડકેષુ  
યાંતિ ।

ગર્ભજ તિર્યચ જીવ મૃત્યુ પાનીને ચોવીશે દંડકમાં જાયછે.

ચતુર્વિંશતિદંડકેષ્વશ્ચોત્પદ્યંતે ।

અને ચોવીશે દંડકમાંથી ઉત્પન્ન થાયછે,

इति गर्भजतिर्यङ् गत्यागती ।

એવી રીતે ગર્ભજ તિર્યચના જીવોનું ગતિદ્વાર અને આ-  
ગતિદ્વાર કહ્યું.

मनुजा मनुष्याः सर्वत्र यांति ।

મનુષ્યો બધા ચોવીશે દંડકમાં જાયછે.

सर्वत्रेति वचनबलात् चतुर्विंशतिदंढकजीवेषु  
कालक्षेत्रसंहननसन्नावेच सिद्धावपियांति ।

મૂલમાં સર્વત્ર એવું ૫૬ મુકેલુ છે, તેના બલથી ચોવીશ  
દંડકના જીવોમાં અને કાલ, ક્ષેત્ર તથા સંધયણનો યોગ થતાં  
તેઓ સિદ્ધિમાં પણ જાયછે.

आयांतश्च मनुजास्तेजोवायुवर्जितेभ्यो द्वाविं-  
शतिदंढकेभ्यः समायांति ।

ત્યાંથી ચ્યવીને આવના મનુષ્યો તેજકાય અને વાયુકાય  
—એ બે દંડક શિશુમાંથી ૨૨ ચોવીશ દંડકમાંથી આવેછે.

इति समर्पिते सविस्तरं गत्यागति द्वारे ।

એવી રીતે ગતિદ્વાર અને આગતિદ્વાર વિસ્તારથી કહેવામાં  
આવ્યા

અથ ચતુર્વિંશં વેદદ્વારમાહ ।

હવે ચોવીશમું વેદદ્વાર કહેછે.

મૂલ

વેયતિયતિરિનરેસુ, इत्थी पुरिसो अचउविह  
सुरेसु ।

થિર વિગલ નારણસુ, નપુંસવેઓ હવાઈણગો

॥ ૩૮ ॥

ભાવાર્થ

પાંચેદ્રિય તિર્યંચ અને મનુષ્ય—એ બે દંડકને વિશે સ્ત્રીવેદ  
પુરુષવેદ અને નપુંસકવેદ—એ ત્રણે વેદ લાભે છે. ભવનપતિ,  
અતર, જ્યોતિષી અને વૈમાનિક—એ ચાર પ્રકારના દેવતાના  
તેર દંડકને વિષે નપુંસક વેદ શિવાય સ્ત્રીવેદ અને પુરુષવેદ—  
એ બે વેદ લાભે છે. પાંચ સ્થાવરના પાંચ દંડક, વિકલેદ્રિયના  
ત્રણ દંડક અને નારકીનો એક દંડક—એ તેર દંડકને વિષે  
એક નપુંસક વેદજ હોયછે. ૩૮

अवचूर्णि

वेदत्रिकं तिर्यङ् नरेषु ।

પાંચેદ્રિય તિર્યંચ અને મનુષ્યને વિષે સ્ત્રીવેદ, પુરુષવેદ  
અને નપુંસકવેદ—ત્રણે વેદ હોયછે.

સ્ત્રીવેદઃ પુરુષવેદશ્ચ ચતુર્વિધસુરેષુ ।

આર પ્રકારના દેવતાના તેર દંડકને વિષે સ્ત્રીવેદ અને પુરુષવેદ ને વેદજ હોયછે.

સ્થિરવિકલનારકેષુ નપુંસકવેદ એક એવં જનવત્તિ ।

પાંચ સ્થાવર, ત્રણ વિકલેદ્રિય અને નારકીના એક દંડકમાં એકતો નપુંસકવેદજ હોયછે. ૩૮

અથ સંક્ષિપ્તસંગ્રહણીગાથાદ્યાનુક્તમપિ સો-  
પયોગિત્વાત્કિંચિજ્ઞોવાદ્યવદુ - દર્શયતે ।

હેવે સંક્ષિપ્ત સગ્રહણીની ગાથામાં કહ્યું નથી, તેપણ કાંઈક ઊપયોગી હોનાથી જીવોનું અલ્પ બહુત્વ દ્વાર દર્શાવેછે.

મૂલ,

પજ્જમણુવાયરમ્મી, વેમાણિય ભવણનિરય

વિંતરિઆ ।

જોઈસચડપગતિરિઆ, વેઈંદિય તેંદિયમૂઆ

૩ ॥ ૩૯ ॥

વાડ વળસ્સઈ ચિય, અહિયા અહિયા કમેળ

મે હંતિ ।

સઠ્ઠેવિ હમે આવા, જિળા મણંતસોપત્તિ ॥ ૪૦

ભાવાર્થ

સર્વથી થોડાં ગર્ભજ પર્યાપ્ત મનુષ્યો છે; તેથી આદર અગ્નિકાયના જીવ અધિક છે, તેનાથી વૈમાનિક દેવતા અધિક છે.

તેનાથી ભવનપતિના દશ દંડકના જીવ અધિક છે, તેનાથી સાત નારકીના જીવ અધિક છે, તેનાથી વ્યંતર દેવતા અધિક છે, તેનાથી જ્યોતિષ દેવતા અધિક છે, તેનાથી ચૌરીંદ્રિય જીવ અધિક છે, તેનાથી પચેંદ્રિય તિર્યચના જીવ અધિક છે, તેનાથી બેઈંદ્રિય જીવ અધિક છે, તેનાથી તેરિંદ્રિય જીવ અધિક છે, તેનાથી પૃથ્વીકાયના જીવ અધિક છે, તેનાથી અપ્કાયના જીવ અધિક છે, તેનાથી વાયુકાયના જીવ અધિક છે, તેનાથી વનસ્પતિકાયના જીવ અધિક છે—એવી રીતે અનુક્રમે એક એકથી અધિક જણવા. ૪૦

## અવચૂર્ણિ

પજ્જુતિપદં વાયરત્તિપદંચ વદતઃ સૂત્રકૃતોઽ  
યમાશયો યદહં પર્યાસિત્તિવાદરજીવવિષયમેવાલ્પબ-  
હુત્વં વદિષ્યામિ નો પર્યાસિત્તિસૂત્રમવિષયમિતિ ।

“ પજ્જ વાયર ” એ એ પદ કહેનારા સૂત્રકારનો એવો આશય છે કે, જે આ અલ્પ બહુત્વ દ્વાર પર્યાપ્તા અને બાદર જીવ સંખ્યા છે તે હુંકહીશ, અપર્યાપ્તા અને સૂક્ષ્મ જીવ સંખ્યા કહીશ નહીં.

इह संसारे स्तोकः पर्यासिमनुष्याः ।

આ સંસારમાં પર્યાપ્ત મનુષ્યના જીવો સર્વથી થોડા છે

मनुष्येज्यो वादराग्निजीवाः असंख्यातगुणाः ।

મનુષ્યના જીવોથી બાદર અગ્નિકાયતા જીવ અસંખ્ય ગણાયે.

एज्यो वैमानिका असंख्यातगुणाः ।

તે બાદર અગ્નિકાયના જીવોથી વૈમાનિક દેવતા અસંખ્ય ગણાયે.

एज्यो जवनपतयोऽसंख्यातगुणाः ।

એ વૈમાનિક દેવતાથી ભવનપતિ દેવતા અસંખ્યાતા ગણવાળા છે.

**અન્યો નારકા અસંખ્યાતગુણાઃ ।**

ભવનપતિ દેવતાથી નારકીના જીવ અસંખ્યાતા ગુણવાળા છે.

**અન્યો વ્યંતરા અસંખ્યાતગુણાઃ ।**

નારકીના જીવોથી વ્યંતર દેવતા અસંખ્યાતા ગુણવાળા છે.

**અન્યો જ્યોતિષ્કાઃ સંખ્યાતગુણાઃ ।**

એ વ્યંતર દેવતાઓથી જ્યોતિષી દેવતાઓ સંખ્યાતા ગુણવાળા છે.

**અન્યશ્ચતુરિંદ્રિયાઃ સંખ્યાતગુણાઃ ।**

જ્યોતિષી દેવતાઓથી ચૌરી દ્વિય જીવસંખ્યાતા ગુણવાળા છે.

**અન્યઃ પંચંદ્રિયા સ્તિર્યંચો વિશેષાધિકાઃ ।**

એ ચૌરી દ્વિય જીવોથી પચેંદ્રિ તિર્યંચના જીવ વિશેષ અધિક છે.

**અન્યો દ્વીંદ્રિયા વિશેષાધિકાઃ ।**

પચેંદ્રિય તિર્યંચના જીવોથી બેંદ્રિય જીવ વિશેષ અધિક છે.

**અન્યસ્ત્રીંદ્રિયા વિશેષાધિકાઃ ।**

બેંદ્રિય જીવથી તેંદ્રિય જીવ વિશેષ અધિક છે.

**અન્યઃ પૃથ્વીકાયા વિશેષાધિકાઃ ।**

તેંદ્રિય જીવોથી પૃથ્વીકાય જીવ વિશેષ અધિક છે.

**તતોઽપ્કાયા વિશેષાધિકાઃ ।**

પૃથ્વીકાય જીવોથી અપ્કાય જીવ વિશેષ અધિક છે.

**અપ્કાયકેન્યો વાયુકાયકા અસંખ્યાતગુણાઃ ।**

અપ્કાય જીવથી વાયુકાય જીવ અસંખ્યાતા ગુણવાળા છે.

**તતો વનસ્પતયોઽનંતગુણાઃ ।**

તે વાયુકાય જીવથી વનસ્પતિકાય જીવ અનંત ગણા છે.

સંખ્યાતગુણેન અસંખ્યાતગુણેન - અનંતગુણેન ચ  
યથાસંજ્ઞવસ્મિન્ જીવાઃ ક્રમેણાધિકા જ્ઞવંતિ ।

આ જીવો સંખ્યાતા ગુણથી, અસંખ્યાતા ગુણથી અને  
અનંત ગુણથી જગ સભવે તેમ અનુક્રમે અધિક થાય છે .

અથ પ્રથકારો જિનાન્ સ્તૌતિ ।

હવે પ્રથકાર જિનેશ્વરોની સ્તુતિ કરે છે.

સર્વેऽપિ 'ર્ચ' ઇમે પૂર્વોક્તા જાવાઃતેષુ તેષુ જીવ-  
સ્થાનકેષુ ગમનાગમનરૂપાઃ હેજિનાઃ મયા જ્ઞવે અ-  
મૃતા અનંતજ્ઞઃ અનંતકૃત્વઃ પ્રાપ્તાઃ યથા મયા તથા-  
ન્યૈરપિ જીવૈઃ ।

હે જિનેશ્વર ભગવંત, આ સંસારમાં અનંત વાર ભમતા  
જીવા મે તે તે જીવોના સ્થાનકોમાં જવા આવવા રૂપ જીવા  
પૂર્વે કહેલા સર્વ ભાવો ( બનાવો ) અનંત વાર પ્રાપ્ત કરેલા છે  
જવી રીતે મેં પ્રાપ્ત કરેલા છે, તેવી રીતે બીજા જીવોએ પણ  
પ્રાપ્ત કરેલા છે.

एतेन स्वामिनः पुरः स्वदुःखं निवेदितं ।

આ કહેવાથી પ્રથકારે પ્રભુની આગળ પોતાનું દુઃખ નિવે-  
દન કરેલું છે. ૪૦

अथ तद्धिमोवचनलक्षणां प्रार्थनामाह ।

હવે પ્રથકાર તે જીવના સ્થાનોમાં રહેલા ગમના  
ગમનરૂપ ભાવમાંથી છુટવા માટે પ્રાર્થના કરે છે.

મૂલ

સંપદ તુમ્હ ભત્તરસ, દંડગપયમમણમગ્ગ-  
હિયયસસ ।

દંડનિયવિરહસુલહં, લહુ મમ દિંતુ મુરકપ-  
યં ॥ ૪૭ ॥

ભાષાર્થ

હેજિનેશ્વરો, હમણા એ ચોવીશ દંડક ૩૫ પદમાં ભ્રમણ કરવાથી જેતું મન ભગ્ન થઈ ગયું છે એવા આ તમારા ભક્તને મનોદંડ, વચનદંડ અને કાયદંડ— એ ત્રણે દંડના વિરામથી સુલભ એવું મોક્ષ પદ મને સત્વર આપો. ૪૭

અવચર્ણિ

હે જિનાં ઇતિ પદં પૂર્વસ્થિતમિદાપિ ગૃહ્યંતે ।

તેન હે જિનાઃ સંપ્રતિ ઇહ જવે જવતાં જક્તસ્ય

ત્રિકરણશુદ્ધ્યા જક્તિમતઃ ।

તેથી હે જિનો, અપ્રતિ એટલે હમણાં આ ભવને વિષે તમારો ભક્ત એટલે મન, વચન અને કાયાની શુદ્ધિ વડે તમારી ભક્તિ વાળા એવો.

દંડકપદેષુ સૂદ્ધમવાદરપયાપિપર્યાપ્તિરૂપેષુ

ત્રમણં પુનઃ પુનર્ગત્યાગતિરૂપં તસ્માન્નગ્નં નિ-

વૃત્તં હૃદયં મનોયસ્ય એવંવિધસ્યમમ વિઙ્ગતિકર્તુઃ ।

ભ્રમણ એટલે વારંવાર જેવું આવવું. તેમાથી જેતું હૃદય



ભગ્ન થયેલું છે એવો વિજ્ઞાપિત કરનાર જ હું તેને.

દંડત્રિકાત્ મનોવાક્કાયાનર્થપ્રવૃત્તિરૂપાદિ-  
તાનાં સુલજ્ઞં સુપ્રાપં દંડત્રિકવિરતસુલસં ।

મન વચન અને કાયાના અર્થમાં પ્રવર્તવા રૂપ ત્રણ  
દંડથી વિરામ પામેલા પુરૂષોને સુલભ એટલે સારી રીતે પ્રાપ્ત  
કરી શકાય એવા.

મોક્ષપદં લઘુ શીઘ્રં જવંતો દદતુ વિતરંતુ ॥૪૧॥

મોક્ષપદને તમે શીઘ્ર આપો ૪૧

ગ્રંથકારઃ સ્વનામ કથયતિ ।

ગ્રંથકર્તા પોતાનું નામ કહેછે.

મૂલ.

સિરિ જિળહંસ મુળીસર, રજ્જે સિરિધવલ-  
ચંદસીસેણ ।

ગજસારેણ લિહિયા, એસો વિન્નત્તિ અપ્પહિ-  
યા ॥ ૪૨ ॥

ભાવાર્થ

જ્ઞાનાચાર વગેરેની લક્ષ્મીથી યુક્ત એવા શ્રી જિનહંસ  
નામના આચાર્યના રાજ્યને ત્રિષે શ્રી ધવલચંદ્ર નામના  
જાપાધ્યાયના શિષ્ય ગજસાર નામના મુનિએ શ્રી વીર શાસ-  
નના નાયકને પોતાના આત્માના હિતને અર્થે આ વિજ્ઞાપિત  
રચેલી છે. ૪૨

## અવચૂર્ણિ

શ્રીજિનહંસસૂરિનામાનો યે શ્રીજિનસમુદ્રસૂરિ  
પદ્મપ્રતિષ્ઠિતાઃ મુનીશ્વરાઃ સ્વરતરગચ્છાધિપતયઃ ।

શ્રી જિન સમુદ્ર સૂરિના પદ્મ ઉપર બેઠેલા શ્રી જિનહંસ  
સૂરિ નામના અરતર ગચ્છના અધિપતિ જે આચાર્ય.

તેષાં રાજ્યં ગચ્છાધિપત્યલક્ષણં તસ્મિન્ ।

તેઓનું રાજ્ય ગચ્છનું અધિપતિપણું તેને વિષે.

વિજયસિદ્ધાંતિકશિરોમણીનાં શ્રીધવલચંદ્રગ-  
ણીનાં શિષ્યેણ સંવિગ્નપંક્તિત્રયોદયગણિ લાલિત-  
પાલિતેન ગજસારગણિના નામ્ના સાધુના ।

વિજય સિદ્ધાંતીઓમાં શિરોમણિ રૂપ શ્રીધવલચંદ્ર ગણીના  
શિષ્ય અને સંવેગી પંડિત અભયોદયગણીએ લાલનપાલન  
કરેલા ગજસાર ગણિ નામના સાધુએ

एषा विचारषट्त्रिंशिकारूपा श्रीतीर्थकृतां वि-  
रुप्तिर्लिखितेतिपदेनौद्धत्यं परिहृतं ।

આ વિચાર ષટ્ત્રિંશિકા રૂપ શ્રી તીર્થકરેને વિરુપ્તિ  
લખેલી છે. લખેલી છે એ પદથી અથકારે પોતાનું ઉદ્ધતપણું  
છોડી દીધું છે.

यद्वा पूर्वं यंत्रपत्रतया लिखिता ततः सुगम-  
तायै सूत्रतया गुंफिता इत्यर्थः ।

યદ્વા પૂર્વે ( પહેલા ) યંત્ર પત્ર રૂપે લખેલી અને તેપછી  
સુગમતાને માટે સૂત્ર રૂપે ગુંથેલી છે, એવો અર્થ પણ થાય.

કિંનૂતા ।

તે વિચાર પદ્ધતિશિક્ષા ઠી છે ?

આત્મહિતા અનેન જવતિ હિ ધર્મઃ શ્રોતુઃ સર્વસ્યૈકાંતતો હિતશ્રવણાત્ ।

આત્માને હિતકારી છે. એટલે એનાથી એકાંતે હિતનું શ્રવણ કરવાથી સર્વ શ્રોતાને ધર્મ થાય છે.

બ્રુવતોઽનુગ્રહબુદ્ધ્યા વક્તુસ્ત્વેકાંતતો જવન્તીતિ સૂક્તં સ્થાપિતમ્ ।

અનુગ્રહ બુદ્ધિવડે વક્તા—કહેનારને એકાંતે ધર્મ થાય છે. એ પ્રમાણે સારી રીતે કહેલું સ્થાપિત કરેલું છે. ૪૨

મૂલ

નિધિમુનિશરેંદુસંવલ્લિપીકૃતા પત્તનેઽવચર્ણિ-  
રિયમ્ ।

સંશોધ્યા ધીમદ્દિર્મત્વેદં બાલચાપલ્યમ્

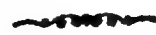
॥ ૧ ॥

ભાવાર્થ

સવત ૧૫૭૬ ના વર્ષમાં પાટણ નગરને વિષે આ અવ-  
શુર્ણી લખેલી છે તેને બાલકની અપલાયમાની બુદ્ધિમાત્ પુર-  
ષોએ શોધી લીધી. ૧.

इति दंडकप्रकरणस्यावचूर्णिः समाप्ता ।

# शुद्धिपत्रम्



अशुद्ध	शुद्ध	पृष्ठ	पंक्ति.
प्रणीधाय	प्रणिधाय	१	६
कूर्वे	कुर्वे	१	७
सन्नासं ठाण	सन्ना संठाण	५	१३
वक्रिय	वैक्रिय	६	२०
—दात्रिधा	—दात्त्रिधा	६	२३
अर्द्ध	अर्द्ध	७	१०
दर्शा	दर्शा	७	१३
समुद्रधात.	समुद्धात	८	२०—२६
ज्यसा मृषा	असत्य मृषा	१०	१८
संज्य	संज्या	१२	१२
दिग्म्य	दिग्ज्य	१३	१
संज्ञा	संज्ञा	१३	६
हेतुवाद्योपदेशिनी	हेतुवाद्योपदेशिनी	१३	१६
अवतारयीत	अवतारयति	१४	११
वेअव्रिय	वेजव्रिय	२०	१२
वक्रिय	वैक्रिय	२०	१६
—ऽतर्मुहुर्ता	—ऽतर्मुहुर्ता	२०	१८
अंत	अंत	२१	६
अतं	अंत	२१	१६

वेदव्या	वेवठं	५२	३
वर्गा	वर्गं	५२	४
संधयण	संधयण	२२	८-११-१६
--वरसा	--वरंसा	५३	१५
न्यानेन	न्यायेन	५४	१३
-पकाय	-पकाया	५५	८
सवेवि	सवेवि	५६	१०
मिन्प्रत्ती	मिन्प्रत्ती	३१	४
ज्जणिय	ज्जणियं	३३	५
अनुदर्शन	अक्षुदर्शन	३३	११
दर्शनिनः	दर्शनिनः	३४	६
निरण	निरण	३४	१६
ज्वन्ति	ज्वन्ति	३५	१३
वमता	वमतां	३५	२२
योय	योग	३७	२
दंडक	दंडक	३९	१०
उपयाग	उपयोग	४०	११
रज्ज्वात्मके	रज्ज्ज्वात्मके	४१	८
निच्च	नित्य	४१	५२
असुराण	असुराणं	४५	१८

पदिण	पणदिण	४५	२७
सहस्र	सहस्र	४८	७
हुंत	हुंति	४८	१६
पर्याप्त	पर्याप्त	४८	१८
छविशि	छविशि	५०	१३
आहार, अद्रिय	आहार, शरीर अद्रिय	५०	२१
पर्याप्ति	पर्याप्ति	५१	१
पर्याप्ति	पर्याप्ति	५१	१
लोकांत	लोकान्त	५१	१३
निरण्मु अदीह	निरण् सुअदीह	५२	२
सज्ञा	संज्ञा	५२	२०
शज्ञा	संज्ञा	५३	५
दिग्दी	दिग्दी	५३	१७
देशिका	देशिका	५४	३
शिवाना	शिवाना	५८	१८
पठवाइ	पुठवाइ	५९	१६
पठवी	पुठवी	५९	१६
वठवाइ	पुठवाइ	५९	१७
विधे	विधे	५९	२२
पृष्ठ्यप	पृष्ठ्यप	६०	१४
तेजोवाद्यो	तेजोवाद्यो	६०	१७-२०
तेजोवाद्यो	तेजोवाद्यो	६१	१-१७

वासुकाय	वायुकाय	६१	२
तिह	तिहिं	६१	६
पानीने	पाभीने	६३	५
हवाइ	हवइ	६४	७
गाश्राइया	गाश्राइया	६५	७
हेवे	हवे	६५	ए
तेइदिय	तेइंदिय	६५	१४
स्तोकः	स्तोकाः	६६	१६
गृह्यंते	गृह्यते	६७	१२
भडितवाला	भडितवाला	६८	१७
सुलसं	सुलजं	७०	३
नौद्वयं	नौद्वयं	७१	१५
जवन्तीति	जवतीति	७२	७
अपलाय	अपलाय	७२	१७



